DOCUMENT RESUME

ED 384 305 HE 028 418

AUTHOR Gustavsson, Maria
TITLE Hogskoleprovet: "En Andra Chans" Eller "Ytterligare en Oppen Dorr." Fem gymnasielarare om egna och gymnasieelevers synpunkter pa betyg och hogskoleprovet (Effects in Upper Secondary School of a More Extensive Use of the Higher Education Selection Test in the Admission to Higher Education).
INSTITUTION Linkoping Univ. (Sweden). Dept. of Education and Psychology.
REPORT NO ISBN-91-7871-504-0; ISSN-0282-4957
PUB DATE Feb 93
NOTE 78p.
PUB TYPE Reports - Research/Technical (143) -- Tests/Evaluation Instruments (160)
LANGUAGE Swedish

EDRS PRICE MF01/PC04 Plus Postage.
DESCRIPTORS Academic Achievement; Admission Criteria; *College Admission; *College Entrance Examinations; Foreign Countries; Grades (Scholastic); Higher Education; High Schools; Scores; *Student Attitudes; *Teacher Attitudes; Test Use
IDENTIFIERS *Sweden

ABSTRACT

This study was designed to examine the attitudes of teachers and students in Swedish upper secondary schools in regard to the use of higher education scholastic aptitude test (SAT) scores in lieu of secondary school grades to gain entrance into higher education programs. Since 1991 applicants to higher education have been allowed to take the higher education SAT even before they have used their secondary school grades to apply to such programs. An analysis of teacher interviews and student questionnaires found that the image teachers have of students who take the higher education SAT does not correspond to the students who actually take the test. The findings indicate that the test should be considered as a necessary and important part of the selection process for admission to higher education. A copy of the student questionnaire is included. (MDM)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

FL

ED 384 305

HÖGSKOLEPROVET: "EN ANDRA CHANS" ELLER "YTTERLIGARE EN ÖPPEN DÖRR"

Fem gymnasielärare om egna och gymnasieelevers synpunkter på betyg och högskoleprovet

Maria Gustavsson

HE 028 418

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
Office of Educational Research and Improvement
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

☐ This document has been reproduced as received from the person or organization originating it.

☐ Minor changes have been made to improve reproduction quality.

• Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official OERI position or policy.

PERMISSION TO REPRODUCE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY

Linkoping University

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)."

Linköpings universitet
Institutionen för pedagogik och psykologi
LiU-PEK-R-183
Februari 1993

BEST COPY AVAILABLE

HÖGSKOLEPROVET:
"EN ANDRA CHANS"
ELLER
"YTTERLIGARE EN ÖPPEN DÖRR"

Fem gymnasielärare om egna och gymnasieelevers synpunkter på betyg och högskoleprovet

Maria Gustavsson

Linköpings universitet
Institutionen för pedagogik och psykologi
LiU-PEK-R-163
Februari 1993

UNIVERSITETET I LINKÖPING
Institutionen för pedagogik
och psykologi
LiU-PEK-R-183

HÖGSKOLEPROVET: "EN ANDRA CHANS" ELLER "YTTERLIGARE EN ÖPPEN DÖRR"

Fem gymnasielärare om egna och gymnasieelevers synpunkter på betyg och högskoleprovet

ISBN 91-7871-504-0
ISSN 0282-4957

Tryck: UniTryck, Linköping 1995

Linköpings universitet
Institutionen för pedagogik och psykologi
S-581 83 Linköping
Sweden

Innehållsförteckning **Sid**

FÖRORD 5

1 OM PROJEKTET 7

2 INTERVJUUNDERSÖKNINGEN 9

3 VAD SÄGER LÄRARNA ... 11
3.1 ... om hur elever resonerar kring strategier, högskoleprov och betyg 11
3.2 ... om sambandet mellan gymnasieskolan och högskolan 18
3.3 ... om betyg 20
3.4 ... om högskoleprovet 26
3.5 ... om högskoleprovets eventuella effekter 32
3.6 ... om högskoleprovsträning - nu och i framtiden 33

4 EN JÄMFÖRELSE MELLAN ELEVER SOM GJORT RESPEKTIVE INTE GJORT HÖGSKOLEPROVET 35
4.1 Några bakgrundsdata 35
4.2 Elevernas syn på undervisningen i gymnasieskolan 38
4.3 Elevernas inställning till betyg 42
4.4 Elevernas förberedelser inför högskoleprovet 44

5 DISKUSSION
5.1 Faktakunskap eller allmänbildning? 46
5.2 Vilka elever genomgår högskoleprovet? 47
5.3 Kommer högskoleprovet att ändra undervisningen i gymnasieskolan? 48

6 FÖRSLAG TILL FORTSATTA STUDIER INOM PROJEKTETS RAM 50

Referenser 51

BILAGOR

Bilaga 1 De fem lärarna
Bilaga 2 Elevenkät

FÖRORD

Om projektet

I detta projekt, "Högskoleprovet som antagningsgrund till högskolestudier", står högskoleprovets effekter i gymnasieskolan i centrum och i första hand är det de reaktioner som detta prov uppväcker hos elever, lärare och SYO-personal som studeras.

Projektets primära syfte är av utvärderande karaktär och avser tänkbara men icke avsiktliga effekter i gymnasieskolan av att högskoleprovet kan utnyttjas av gymnasieelever som ett alternativ till gymnasiebetygen vid urval till högskoleutbildningar. Ett annat - mer generellt - syfte med projektet är att studera hur gymnasieelever samt lärare och SYO-personal resonerar om värdet av utbildning och vilken inställning de har till skolans och högskolans kunskapskrav och sätt att mäta elevernas studieförmåga. Projektet finansieras av Skolverket. Undertecknad var initiativtagare till projektet och vetenskaplig ledare under projektets första verksamhetsår.

Under vårterminen 1992 genomfördes en enkätundersökning i några klasser i årskurserna 2 och 3 på studieförberedande linjer i gymnasieskolor i Linköping och Norrköping. Avsikten var att få en översiktlig bild av gymnasieungdomars inställning till högskoleprovet och deras åsikter om betyg och prov. Enkätundersökningen har avrapporterats av undertecknad och Christina Danielsson[1].

Som ett andra led i projektet genomfördes under vårterminen 1993 en intervjuundersökning med fem gymnasielärare vid en gymnasieskola i Linköping. Syftet med intervjuerna var att söka fånga några lärares röster om sina egna och sina elevers inställning till betyg och högskoleprovet. Intervjuerna genomfördes av Christina Danielsson och Maria Gustavsson, 60 poängsstuderande respektive doktorand vid institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.

I denna rapport redovisas erfarenheterna från dessa lärarintervjuer. I rapporten görs dessutom en återkoppling till enkätundersökningen

[1] Askling, B och Danielsson, C. (1993). "Gymnasieelever om skolbetyg och högskoleprov. Sammanställning av svar från en enkätundersökning våren 1992". Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, rapport nr LiU-PEK-R-164.

genom att lärarnas synpunkter relateras till några av resultaten från elevenkäten.

Från 1 juli 1993 har projektet fått en delvis förändrad inriktning och ny projektledning. Projektets vetenskapliga ledare är professor Staffan Larsson vid Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.

Ett tack

Till de lärare som deltagit i intervjuundersökningen och generöst delat med sig av egna erfarenheter, intryck och funderingar riktas ett varmt tack, liksom till den referensgrupp som bistått projektet med goda råd och värdefulla idéer.

Linköping oktober 1994

Berit Askling

1 Om projektet

Från och med våren 1991, dvs inför antagningen till höstterminen 1991, blev det möjligt även för gymnasister att genomgå högskoleprovet. Vid sidan om gymnasiebetygen kan nu resultatet på högskoleprovet utgöra en alternativ grund för antagning till högskolan. Provet erbjuder därmed en "andra chans" för tillträde till högskolan och för konkurrens om attraktiva platser. Beroende på nivån på gymnasiebetygen och vilken högskoleutbildning som eftersträvas kan högskoleprovet för den enskilde gymnasieeleven uppfattas som en mer eller mindre värdefull extra entrébiljett till högskolan.

Betygsurval och provurval ger delvis skilda signaler till gymnasieungdomarna om vad som premieras för tillträde till högre utbildning. De ger därmed också indirekt skilda signaler om vad som förväntas av de studerande när de kommit in på en högskoleutbildning. Medan betygen sätts i förhållande till en undervisning och ett normsystem som finns inom gymnasieskolan, så görs genom högskoleprovet en bedömning av eleverna på basis av uppgifter som är konstruerade utanför gymnasiet och enligt ett normsystem som även det ligger utanför gymnasieskolan. Medan betygen baseras på vad som har utspelats i gymnasieskolan och hur lärare bedömt att eleverna svarat mot gymnasieskolans - lärarnas - krav, så avser högskoleprovet att mäta hur väl eleverna svarar mot högskolans krav.

En fråga som osökt inställer sig när ett för den enskilde eleven så betydelsefullt prov introduceras är hur neutrala lärare och elever kan förhålla sig till provet. Kommer kanske möjligheten att ta högskoleprovet redan under gymnasietiden att leda till att undervisningen i gymnasieskolan får inslag av testträning?

Projektet anknyter till den omfattande forskningen om vilka effekter betyg och prov kan ha på undervisningen. Projektet utgår från antagandet att när högskoleprovet introduceras i gymnasieskolan så kan det komma att - oavsiktligt eller avsiktligt - påverka undervisningen i gymnasieskolan.

Syftet med projektet är att belysa de eventuella effekterna av högskoleprovet i gymnasieskolan, framför allt med avseende på:

- gymnasieelevernas
- värdering av betygens betydelse
- krav på vad undervisningen bör behandla
- förväntningar på lärarna att förbereda för provet, dvs erbjuda "testträning"

- uppfattning om vad högskolestudier innebär
- benägenhet att ta högskoleprovet redan i åk 2
- val av inriktning i de högre studierna

• gymnasielärarnas
- inställning till uppgiften att sätta betyg
- uppläggning och val av innehåll i undervisningen

• gymnasieskolans SYO-personals
- information och rådgivning.

Ett sökande efter sådana effekter bland gymnasieelever, lärare och syo-personal kan i sin tur avslöja något om vad dessa olika grupper har för inställning till skola och undervisning. Det kan kanske också lära oss något om hur elever bedömer sina egna prestationer och hur lärare och syo-personal uppfattar sina egna uppgifter i gymnasieskolan.

Projektet bedrivs vid institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet och finansieras med forskningsmedel från Skolverket. Till projektet knöts under inledningsskedet en referensgrupp[2].

[2] I referensgruppen ingick Margareta Edlund, St Lars, Linköping; Sören Karlsson och Krister Larsson, De Geerskolan, Norrköping; Bernt Nilsson, Katedralskolan, Linköping samt Ingemar Lindskoug, Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning, Linköpings universitet.

2 Intervjuundersökningen

I slutet av vårterminen 1993 genomfördes intervjuer med fem, mer eller mindre handplockade, gymnasielärare vid en gymnasieskola i Linköping. Syftet med intervjuerna var att söka fånga några lärares röster om deras egna och deras elevers synpunkter på betyg, högskoleprov och högskoleprovets eventuella påverkan på undervisningen. Undersökningen gör inte alls något anspråk på att vara heltäckande; det är ju endast fem lärare som intervjuats. Lärarnas uppfattningar skall istället ses som ett komplement till den enkät som våren 1992 bjöds till drygt 1300 gymnasieungdomar i Linköping och Norrköping.

Intervjuerna genomfördes under den värsta "betygsättningstiden" - i början av juni - så frågorna om hur lärarna trodde att eleverna resonerar och hur de själva uppfattar betyg, högskoleprovet och högskoleprovets effekter på undervisningen var högaktuella och engagerande. Lärarna kände sig emellertid stressade under terminens sista veckor och inför vändan av att sätta betyg.

Intervjuerna har följt en struktur med sex frågeområden som delvis hade sin motsvarighet i enkäten till gymnasieelever (Askling & Danielsson, 1993). Detta medför att en jämförelse mellan hur lärare och elever svarat är möjlig.

Följande delområden ingick i intervjun:

- bakgrundsdata
- lärarna om elever och hur de resonerar kring strategier, betyg och högskoleprov
- lärarna om sambandet mellan gymnasieskolan och högskolan
- lärarna om betyg
- lärarna om högskoleprovet
- lärarna om högskoleprovets effekter på undervisningen

Bearbetning och analys

De fem intervjuerna spelades in på band och skrevs därefter ut i sin helhet. Lärarna tillfrågades efter intervjun om de ville ha en utskriven kopia av intervjun. Lärarna gavs således en möjlighet att själva se vad de sagt och eventuellt korrigera vad intervjuaren skrivit ut. Två lärare

önskade se utskriften. Endast en av dem kommenterade och förtydligade intervjuns innehåll.

Analysen av lärarnas uppfattningar har gjorts i två steg. Först har de fem lärarna analyserats som en grupp. Likheter och skillnader *mellan* lärarnas inställningar, dvs samstämmigheten i deras uppfattning respektive avvikande mönster har lyfts fram. Lärarnas åsikter redovisas fortlöpande i texten med hjälp av citat som får illustrera speciella svar och detaljer. Efter varje citat har lärarnas speciella kodnummer angetts för att visa att det inte är bara *en* lärare som blivit citerad, utan att alla lärare har, i någon eller flera frågor, fått göra sina "röster hörda". I resultatredovisningen har varje frågeområde (se ovan) redogjorts både tematiskt och systematiskt.

Materialet - fem intervjuer är alltför litet för att tillåta generaliseringar. Så i ett andra steg har utsagorna från varje enskild lärare studerats i sin helhet. Syftet med att redovisa vad varje individ haft för inställning är sålunda att se hur konsistenta lärarna är i sina inställningar till betyg och högskoleprovet. Kriteriet på konsistens kan bl a enligt Larsson (1993) uppfyllas om delarna i datan – varje enskild lärare – lyfts fram i förhållande till den tolkning som görs av helheten – lärarnas inställningar till betyg och högskoleprovet. Finns det delar som är oförenliga med helheten kan det tolkade resultatet ifrågasättas. När delarna inte kan inordnas i helheten kan väsentliga förhållanden tappas bort i resultatet. Är det få motsägelser mellan delarna och tolkningen kan den bild som framträder ur datan – lärarnas inställningar – bli mer optimal och av högre kvalitet.

Intervjupersonerna

De fem lärarna, tre män och två kvinnor, arbetar vid samma gymnasieskola i Linköping. De har olika lång erfarenhet i yrket. De blev färdiga lärare, dvs utexaminerades, 1948, 1967, 1971 (2 lärare) och 1989. De undervisar helt eller delvis på eller har tidigare erfarenheter från gymnasieskolans samtliga teoretiska linjer, dvs 3-årig samhällsvetenskaplig [S], ekonomisk [E], humanistisk [H], naturvetenskaplig [N] och 2-årig social [So]. Ämnesområdena som de tillfrågade lärarna undervisar i är historia och samhällskunskap (2 lärare), historia och svenska, språk samt matematik och naturkunskap.

I följande redovisas lärarnas svar tematiskt, dvs utifrån de olika frågeområden som behandlades i intervjuerna. I bilaga 1 redovisas varje lärarintervju för sig i sammandrag.

3 Vad säger lärarna...

3.1 ... om hur elever resonerar kring strategier, högskoleprov och betyg

Olika studerandestrategier

Sammanställningar från de högskoleprovsbjudningar som hittills genomförts visar att det finns gymnasieelever som får mycket bra resultat på högskoleprovet, närmare 1,8 poäng (högsta poäng som kan uppnås på högskoleprovet är 2.0), men är medelmåttiga eller lågpresterande om man ser till deras betyg i gymnasieskolan (Forneng & Jansson, 1991). Med sina höga poäng på högskoleprovet kan dessa elever, om de uppfyller kraven på allmän behörighet till högskolan, komma in på attraktiva utbildningar inom högskolan trots att deras betyg inte räcker till. Frågor som infinner sig är: Hur ser dessa elever ut? Är det en speciell sorts kategori av elever?

Vi frågade lärarna om hur de trodde att det kunde komma sig att elever som inte lyckats så bra i gymnasieskolan kan prestera ett relativt hyfsat resultat på högskoleprovet. De fem lärarna var eniga i uppfattningen att orsaken kunde vara att gymnasieskolan och högskoleprovet söker fånga och mäta två olika sorters kunskap. Högskoleprovet ansågs mäta en mer allmänbildande kunskapsförmåga som inte alltid stämmer överens med den ibland alltför snuttifierade faktakunskap som förmedlas inom gymnasieskolan. Citat som åskådliggör högskoleprovet kontra gymnasieskolans kunskap är följande:

> .... det [högskoleprovet] speglar ju en annan typ av allmänbildning och så är det ju inte riktigt på gymnasieskolan. På gymnasieskolan är det ju ständigt nya bitar, alltså ofta främmande bitar som man inte har haft chans kanske att ta reda på utan de får plugga in till det. Det missgynnar sådana som är mer generellt duktiga. Dom har mer kunskaper för livet egentligen. Det är klart att de ska gynnas de som klarar sig bra på högskoleprovet. Men det är inte samma sak som att klara sig bra i gymnasieskolan men det är en annan form av kunskap dom har som väl ofta räcker längre egentligen. (2202)

> Det är väl mycket allmänbildning de frågorna som gäller högskoleprovet, har jag hört. Jag har en väninna till mig som vars pojke hade 2.0 på högskoleprovet och han var vansinnigt lat i skolan sa hon och han hade inga bra betyg i skolan han hade

> tydligen snappat en del ändå och det har väl med intelligens och sånt att göra också naturligtvis. Och det är väl inte alltid att det mäts på det sättet eleverna har kapacitet, det som man lär sig i skolan, det mäter andra kunskaper. (2203)

Lärarna poängterade att den allmänbildande kunskapen på sätt och vis räcker längre i livet än skolkunskaperna. Dessutom speglar den ett intresse för dagshändelser och en inriktning mot problemlösning. Denna kunskap, menade en lärare, lockas kanske inte fram i "vardagsslitet" inom gymnasieskolan.

En annan tänkbar förklaring, som två lärare lyfte fram, var att dessa elever går på halv kapacitet i skolan. Orsaken kan vara att gymnasiestudierna konkurrerar med olika fritidssysselsättningar t ex idrottsaktiviteter. Studierna kommer i andra eller rent av i tredje hand. Arbete i skolan och hemläxor är sådant som dessa elever "pysslar" med när de "inte har någonting annat för sig". Lärarna ansåg samtidigt att det rådande arbetsmarknadsläget fått fler elever att inse att det här med att skaffa sig en bra utbildning med "vettiga" betyg är nödvändigt för att komma vidare för de elever som föresatt sig att söka vidare till högre utbildning.

En tredje förklaring är helt enkelt, som några lärare nämnde, att personkemin mellan lärare och elev inte passar ihop. Eleverna kan av denna anledning inte prestera vad de har förmåga till. Det är också fullt tänkbart att lärare felbedömer elever om relationen lärare-elev inte stämmer - ingen är felfri!

Vilka elever eller vilken sorts elever gör högskoleprovet?

Lärarna var så gott som eniga i sin uppfattning om vilka elever eller vilken sorts elever som tar chansen och gör högskoleprovet. Det är de elever som redan har visat sig "duktiga" inom gymnasieskolan. Dessa elever är välmotiverade för studier och intresserade av undervisningen samt uppmärksamma på sina egna skolresultat. De vill komma vidare utan att vara "låsta" av betygen. Med högskoleprovets hjälp kan de skaffa sig en dubbel säkerhet. En lärare kommenterade detta på följande sätt. Citatet illustrerar vad läraren uppsnappat om elevers tankegångar om den dubbla valmöjligheten för att nå högskolan:

> ..... de som lyckades bra på provet i höstas, det var någon gång i september-oktober, dom har jag hört kommentarerna från några stycken som har sagt att det är så skönt att veta för då kommer de ju säkert in på högskoleprovet och de här med gymnasiebetygen kommer ju en aning i bakvatten, ... man har ju hittat och har

> man lyckats bra, i alla fall för en själv har hittat här har jag en dörr öppen till och hur den dörren sen ser ut det vet jag inte riktigt. Men jag har fattat att man ser det här som en möjlighet att komplettera de lite osäkra gymnasiebetygen då med att säkert kunna söka vidare då och så jämför de intagningspoäng som har varit förut. Och det ger lite personlig råg i ryggen eller också slår de ner på arbetstakten med hänvisning till att jag gjorde ju ett bra högskoleprov, jag har hört några sådana, det är ingen regel utan det är några som jag känner till lite granna, detta säger man ju inte officiellt normalt. (2204)

Förutom att de elever, som vill ta sig vidare ansågs engagerade i sina studier, så menade några av lärarna att elevernas föräldrar är ambitiösa och "pushat" igång hela processen genom att göra sina ungdomar uppmärksamma på högskoleprovet.

Det omvända förhållandet, dvs att elever med undermåliga betyg inser vilken chans högskoleprovet erbjuder uttalade sig endast en lärare om tydligt. Hon visste att det i några av hennes elevgrupper inte enbart var de duktigaste eleverna som genomfört högskoleprovet utan också några av de allra svagaste från både årskurs 2 och 3. De andra lärarna uttalade sig inte om de svagaste eleverna. Det kan tänkas att dessa elever inte på samma vis berättar att de faktiskt gjort högskoleprovet, utan att de mer i smyg testar sina kunskaper.

Att ge en generell bild av vilka elever som lyckats bättre eller sämre på högskoleprovet är, enligt lärarna, omöjligt. En del av lärarna tyckte att det var svårt att över huvud taget ha en uppfattning om detta eftersom de egentligen inte hade märkt så mycket av elevernas högskoleprovsresultat. Å andra sidan såg andra lärare ett klart samband. De elever som presterat ett bra resultat på högskoleprovet omkring 1.8 och 1.9 poäng har också höga betyg.

Lärarna tillfrågades om de hade märkt någon förändring i attityderna till t ex "skolkunskaper" hos de elever som gjort högskoleprovet. Lärarna uttryckte en viss osäkerhet och menade att de inte kunde kommentera detta eftersom de inte hade gjort någon utvärdering. De hade inte någon riktigt klar bild av elevernas inställning. En lärare utgör dock ett undantag. Han hade av en händelse, strax före intervjun, frågat eleverna om vad de tyckte om högskoleprovet:

> ..... de ansåg att högskoleprovet mätte deras talang och förmåga på ett tillfredsställande sätt. Det tyckte faktiskt övervägande delen, så de var nöjda med provets utformning och ingen enda tyckte att det var dåligt konstruerat prov, som sagt de flesta var nöjda eller mera nöjda. (2201)

Denna kommentar ger kanske en fingervisning om att eleverna tycks ha en positiv inställning till bl a högskoleprovets utformning, men den ger naturligtvis ingen heltäckande bild av elevattityderna.

För övrigt verkar det som lärarna och eleverna inte har någon öppen dialog om vad eleverna får för resultat på högskoleprovet. Detta tycks vara elevernas högst privata angelägenhet. Lärarna vet oftast att vissa elever gör provet, men eleverna diskuterar inte resultatet "spontant" med lärarna offentligt, dvs i klassrummet.

Hur resonerar elever kring betyg?

Är skolbetyg ett bra mått på kunskap, är de rättvist satta och finns det möjlighet att påverka medelbetyget i en högre riktning? Ja, detta var några frågor som ställdes till lärarna för att ta reda på vad de trodde om elevernas sätt att resonera om betyg.

Det samlade intrycket är att de intervjuade lärarna hade en mängd olika åsikter om betygen som mått på kunskap. Deras svar illustrerar den mångfald av värderingar som finns omkring betygens vara eller inte vara. De olika lärarkommentarerna redovisas nedan:

> Och relativa betygsskalan tror jag inte är särskilt uppskattad bland eleverna, de tycker att det är fel och jag har aldrig träffat en lärare som tycker att det är rätt att ha en relativ betygsskala. (2201)

> Man hör sällan kritik mot betygssystemet som det är, jag tror att de är rätt så nöjda trots allt. (2202)

> Det är väl ett kunskapsmått och det är det enda vi har. För jag tror ju inte att det skulle fungera om man hade ett betygslöst samhälle det tror jag inte, utan de måste ha en morot, det måste vi ju alla, det tror jag det är ju jätteviktigt. Men sen att det kan finnas andra system..... (2203)

> Det jag uppfattar är att det finns, att man hittar sig en rangordning i den klass där man går, att det vi mäter på är så att säga, det vi sysslar med i skolan och har man mättillfällen, skrivningar av olika typ och att man då upprättar en rangordning, en poängskala där eleverna hittar en plats på den här skalan och att det så tillvida har gått rätt till så mäter man tillsammans något sånär objektivt på ett parti som man har sysslat med. ..... och för elevens del tycker jag att vi ser att dom är intresserade av sin

> rangordning, ligger jag på mitten, ligger jag i botten eller ligger jag i övre kanten på de här olika avsnitten. (2204)

> Det beror på hur mycket de vet om det relativa betygssystemet, därför att det florerar massa missuppfattningar bland eleverna och för den delen massa missuppfattningar bland lärarna också om det relativa betygssystemet. Och felaktigt tillämpat så som eleverna kan uppfatta att det tilllämpas ibland och som det nog tillämpades på en del håll under de första åren så är det ju inget bra system. (2305)

Citaten rymmer många uppfattningar om betyg och det är omöjligt att ge en sammanfattande bild av dessa "spridda" kommentarer. Tendensen tycks emellertid vara att lärarna inte rakt ut kan säga om eleverna är nöjda eller missnöjda med betygen som mått på kunskaper. Betygen ses mera som ett nödvändigt ont!

Överlag uppfattade de flesta av lärarna att eleverna anser att betygen är relativt rättvist satta. Oftast diskuterar lärarna betygen med eleverna och betygen kommer därför inte som en överraskning utan eleverna vet vilket betyg som skall sättas eller var satt. Naturligtvis kan det förekomma undantag. Det finns elever som är påstridiga och hävdar att de tycker att betygen är orättvisa. Sådana motsättningar är ändå hanterbara och så småningom löser läraren (och eleven) dem. En problematik som en av lärarna lyfte fram är den orättvisa som finns inbyggd i betygens bredd. Han kommenterade detta på följande sätt:

> Det finns ju en sak som man väl som lärare och som eleverna också är inne på är ju det här med en orättvis aspekt, det är ju detta med att bredden i betygen är ju olika, ettor och tvåor ja, särskilt ettor och femmor det är ju en ganska smalt intervall de mäter. Treor är ett väldigt brett intervall, vilket innebär att det kan vara större skillnad mellan en dålig trea och en bra trea än mellan en fyra och en femma. Det är ju inte bra, för det var ju som någon sa om jag har ett plus på min trea det syns ju inte i betyget och det kan man ju uppleva som lärare att man skulle vilja ha en delning till, ett steg till, det är ju inte så bra. (2305)

Lärarna tyckte att det finns möjligheter för eleverna att påverka sina medelbetyg uppåt. Men lärarna poängterade också att det finns olika sorters lärare och olika sätt att resonera om betygen. Det samlade intrycket från lärarna är dock att de inte trodde att eleverna känner sig stämplade som en "etta", "tvåa" osv från början och utan möjlighet att påverka betyget. Lärarna uppfattade i stället att eleverna under studiernas gång har chans att påverka sin situation, en del av lärarna

angav att de t o m uppmanat eleverna att medvetet försöka påverka sitt betyg.

En av lärarna nämnde att de centrala proven (för de ämnen som har centrala prov) kan utgöra en måttstock och hjälp för läraren att se hur klasser ligger till. En annan lärare tog upp att det han trodde att eleverna mest bekymrar sig över vid betygssättning är avvägningen mellan vad eleverna presterar på prov och hans/hennes lektionsaktiviteter (något som skall behandlas längre fram).

Hur "rangordnar" lärare gymnasielinjerna?

Samtliga lärare ansåg att det finns en tydlig rangordning av de olika gymnasielinjerna. Dessutom finns det en inofficiell men tydlig uppdelning mellan den 2-åriga sociala linjen och de 3-åriga (N, S, E, H). En tvåårig "socialare" var, enligt lärarna, rent generellt mindre "värd" i elevernas ögon än en treårig gymnasieelev. Lärarna ansåg också att en del lärare på ett indirekt sätt, medvetet eller omedvetet, ibland värderar de 2-åriga eleverna som underlägsna sina 3-åriga kamrater. Eleverna på social linje bedömdes som mindre studiemotiverade och ganska trötta på skolan. De flesta "socialarna" har ingen önskan om eller intresse av att gå vidare till högre utbildning. Men ingen regel utan undantag. Ibland kan dessa elever efterhand upptäcka att det skulle vara rolig att fortsätta. Gymnasieskolan hade inrättat ett påbyggnadsår (början höstterminen 1993) för de som gått 2-årig social linje och som vill fortsätta studera inom gymnasieskolan. På så vis kan de skaffa sig en behörighet att söka vidare till högskoleutbildningar.

De elever som lärarna generellt rangordnade som de duktigaste och främsta är de som går på den naturvetenskapliga linjen (N). "Naturarna" uppfattades som någon sorts elit och de framhäver detta själva också gentemot sina kamrater t ex genom att, som en lärare sade, "det står på deras tröjor". De ansågs ha de bästa förutsättningarna för högre studier och de är de mest ambitiösa och studiemotiverade. På den gymnasieskola, där intervjun gjordes, ligger de flesta naturklasserna i samtliga ämnen på nästan 4.0 i medel .

Mellan de duktiga "naturarna" och de mindre duktiga "socialarna" finns de eleverna som går H, S och E. Lärarnas uppfattningar om dessa elever och linjer varierade, men de flesta lärarna påpekade att det svängde mellan åren beroende på hur populära de olika linjerna var vid olika tidpunkter. Ju populärare en linje är desto högre blir intagningspoängen och desto bättre blir klasserna. Humanistlinjen är en linje som med tiden har fått en bättre värdering och blivit mer efterfrågad

(kanske EG-diskussionen har bidragit till en förbättring?!). Förr drog den linjen till sig sådana elever som inte ville läsa matematik på gymnasieskolan. En lärare konstaterade att linjen varit ett negativt val, dvs "de som inte vill ha någon matte men vill gå en 3-årig linje väljer humanistisk linje utan att egentligen vara intresserad av språk". Dessutom trodde en annan lärare att den linjen av många tidigare betraktats som en "flickutbildning", vilket givit linjen ett dåligt rykte.

Ekonomklasserna skiljer sig från de andra linjerna. Lärarna påpekade att vad gällde betygen är ekonomerna mer "medelklasser". Det hade dock svängt väldigt mellan åren och ibland har det funnits riktiga "toppklasser" bland ekonomerna. Dessa elever är de enda som klart ansågs yrkesmedvetna, men det kan ju bero på att det är den enda teoretiska linjen förutom 4-årig teknisk linje som leder direkt till en yrkesutbildning. I vissa klasser kan det finnas killar, som kanske inte är så duktiga men som vill ut och tjäna pengar och göra snabba "klipp". En lärare menade att de är lite "börshajar" över dem. Detta kan ju också spegla konjunkturerna i samhället under 1980-talet som ju var "yuppinas tid".

Samhällsvetarna gör inte så mycket väsen av sig och ingen av lärarna kunde ge någon målande bild för att karaktärisera dem. Dessa elever ansågs generellt "duktiga".

Sammantaget kan sägas att de olika linjerna och deras elever uppfattas av lärarna som ganska olika varandra. Gymnasielinjernas popularitet speglar de pendlingar som finns i samhället. Vad som är gångbart under en period, t ex ekonomutbildningen under 1980-talet, passar inte alls in under en annan period t ex när som i dagens läge intresset för humanistisk utbildning tycks öka.

Med ett inifrånperspektiv istället för ett samhälleligt perspektiv kan varje gymnasielinje sägas ha en speciell inneboende kultur med vissa speciella ämnen och attraherande en speciell sorts elever. Naturklasserna har en mångårig tradition av att vara en prestigefylld och exklusiv utbildning som drar till sig de mest studiebegåvade eleverna genom att ge en säker "nyckel" till de flesta högskoleutbildningar.

Skillnader mellan pojkar och flickor

I början av gymnasietiden uppfattas flickorna som väldigt ambitiösa. De läser och klarar sig bättre än pojkarna (om pojkarna inte är "naturbegåvningar"). Lärarna ansåg att flickorna är mer mogna. Detta visar sig ofta på skriftligt producerande svar och uppsatser, där pojkarna

"jäktade över" och egentligen inte tar sig tid till eller ens orkar svara. Flickorna resonerar lättare och mer lättflytande och är mer verbala, pojkarna å andra sidan skriver kort och koncist och lite kantigt. I slutet av gymnasietiden, i årskurs 3, jämnade detta ut sig. Pojkarna kommer ifatt flickorna när de inser stundens allvar och de utvecklar sig till "goda skribenter". Lärarna reserverade sig dock och konstaterade att det förekommer duktiga pojkar såväl som flickor under hela gymnasietiden.

Vidare påpekade lärarna att pojkarna ofta agerar i klassrummet på ett sådant sätt att de drar till sig uppmärksamheten medan flickorna är mer tillbakadragna.

Sammanfattningsvis är intrycket att högskoleprovet och betyg inte mäter samma sorts kunskaper. Grovt kan två grupper av elever karaktäriseras bland dem som gör provet Dels är det elever som redan har relativt höga betyg, men som vill skaffa sig ytterligare en "dörr" till fortsatta studier. Dels är det elever som av gymnasieskolan har klassats som lite "outsiders" och som inte kan ställa upp på den verksamheten de bedriver där, men som ändock vill skaffa sig en chans att komma vidare.

Om betygen finns ju en mängd åsikter. Det är svårt att se om lärare redovisar vad de anser vara elevernas åsikter eller om det är deras egna åsikter som lyser igenom. Lärarna tror att eleverna anser att betygen är ett bra kunskapsmått och att de är relativt rättvist satta.

3.2 .... om sambandet mellan gymnasieskolan och högskolan

Att vara "avlämnare" till högskolan och arbetslivet

Numera går förhållandevis många gymnasieungdomar direkt vidare till högre studier. Vi frågade lärarna hur de såg på sin roll som "avlämnare" till högskola/universitet respektive till arbetslivet. Några av lärarna svarade att det ju är de teoretiska linjernas uppgift att se till att urskilja, uppmuntra och till universitet och högskolor leverera elever som av gymnasielärarna bedöms ha de bästa teoretiska förutsättningarna för högre studier. En lärare nämnde att under perioder, då efterfrågan på arbetskraft är hög, tonas gymnasieskolans betydelse för högskolan ned. Vid en lågkonjunktur blir det å andra sidan svårare för gymnasieskolan att skicka ut sina elever till arbetsmarknaden. Denna svängning upplevdes ibland som problematisk och en lärare gav följande kommentar:

> Sen kommer en sån här lågkonjunktur och då märker man när det är svårt att få arbete i samhället då är högskolan mer attraktiv igen och då ser man oss tydligare som leverantörer, men vi hänger ju inte alltid med i de här svängarna och ser att vi ska förbereda för högskolestudier. (2204)

Den samstämmiga uppfattningen bland lärarna var emellertid att eleverna i gymnasieskolan skall få en allmänbildning. Målet för gymnasieskolan är att oberoende av var eleverna kommer att hamna i livet, antingen de går direkt till yrkeslivet eller till utbildningar inom högskolan, skall de få en generell bas så att de kan "orientera sig tillsammans med andra människor". En lärare nämnde att eleverna faktiskt skall leva ett liv som "privatpersoner" också. Den kunskap som förmedlas i gymnasieskolan kan bidra till att göra vars och ens privatliv lite rikare.

Några av lärarna tyckte att det är synd att det knappast alls existerar något samarbete mellan gymnasieskolan och högskolan. De efterlyste mer konkreta kontakter med högskolan utöver de kontakter som redan sker via SYO-konsulenten på skolan och eventuellt genom ett och annat studiebesök. Ett undantag finns dock och det är den internationella linjen på skolan som under vårterminen samarbetat med universitetet i Linköping. Inom ramen för sina specialarbeten fick 14 elever tillgång till handledare på universitetet. Att sådant samarbete inte sker oftare kan troligtvis bero på att det inte finns tillräckligt med ekonomiska resurser - vem vill bekosta ett samarbete!?

Vad vet elever om högskolestudier?

Lärarna upplevde att eleverna i allmänhet inte riktigt har någon uppfattning om hur det är att läsa på högskola/universitet. En lärare ansåg att åtskilliga elever nog tror att det är svårare än vad det egentligen är. Givetvis kan det variera väldigt mycket, men de flesta eleverna tycks nalkas högskolestudier med friskt mod och tänka "har det gått bra på gymnasieskolan går det nog bra på högskolan också".

Närheten till universitetet, dvs det faktum att gymnasieskolan, där de intervjuade lärarna arbetade, ligger i en universitetsstad är inte heller helt oväsentlig. Gymnasieeleverna har atmosfären runt omkring sig och steget till att gå vidare är därför säkert lättare att ta än om de skulle vara tvingade att flytta från orten. Information om högskolestudier skaffar de sig genom kamrater och syskon som redan studerar inom högskolan. Studietraditionen inom familjen inverkar också.

Vad har då lärarna gjort för att eleverna skall få smak på högre studier? De elever som skrivit uppsats och haft tillgång till handledare

vid universitetet (samarbetet mellan gymnasieskolans internationella linje och universitetet i Linköping) fick en ganska bra inblick i vad högskolestudier innebär. Andra lärare arbetar aktivt med att, framförallt i årskurs 3, införa mer självständiga arbeten och pekade på vikten av ett aktivt förhållningssätt till och ett ansvarstagande för studierna. En lärare ansåg att de nya programmen inom gymnasieskolan delvis är en anpassning till kommande högskolestudier eftersom grundidén är att kunna öka specialiseringen och ge möjligheter till fria val. Den enskilde eleven skall sålunda kunna studera de ämnen som är de mest intressanta för honom eller henne.

Sammanfattning: Enligt lärarna är gymnasieskolans uppgift att leverera ungdomar vidare till högskolan och/eller arbetslivet. Ytterst är dock målet för gymnasieskolan, att ge eleverna en grund att stå på oavsett vad de kommer att hamna i livet.

3.3 ... om betyg

Spontant om ordet "betyg"

När lärarna hörde ordet "betyg" var deras första reaktioner följande:

> Att det är det svåraste man har som lärare att sätta, därför att eleverna kan inte skilja på att man bedömer kunskaper och att man bedömer människor. Det är ett mycket, mycket svårt problem. (2201)

> För tillfället är det ju alltså jobbiga veckor i slutet på terminerna, där man i stort sätt lever med vissa personer som man inte kan bli tillfreds med hur det ska bli med den här personens betyg och det har man ständigt i skallen. ***Om du tänker på övriga delar av året?*** Jag misstänker att jag är av den gamla stammen. Ett betyg är att man får en bedömning av det man har presterat, förhoppningsvis en rättvis bedömning. Dvs något som vi ska hålla kvar och som är bra. Jag tycker att dagens relativa betyg är bra. (2202)

> Det är det svåraste vi har som lärare att sätta betyg, det otrevligaste vi har. Men sen som jag sa tidigare så tycker jag att det är viktigt att man har betyg, det tror jag, för annars finns det inga morötter. Jag tror inte att man läser det som man begär av alla utan betyg. (2203)

> ... ett nödvändigt ont i det system som vi har nu. Personligen skulle man helst vilja att människorna läste ämnena därför att dom var intresserade av att läsa dom och jag var någon slags arbetsledare som riktar in verksamheten och sen så läser vi detta och sysslar med det som vi tycker är roligt tillsammans och sen så har vi lärt oss en massa och haft väldigt trevligt då. Det är drömsituationen för mig. Men jag är ju också realist så att vi måste nog ha betyg på det här stadiet - gymnasieskolan, för att få någon form av kvitto på vad man har sysslat med. Men jag tycker inte om de här relativa betygen, jag tycker att det är ett ganska knepigt system. (2204)

> Kunskaps- och färdighetsmätare. ***Du är ganska objektiv i din beskrivning, men om du skulle lägga lite egna värderingar i det .*** Ja, det är ju klart att det finns ju alltid ett subjektivt moment i betygssättning och det märker man ju i betygssättningstider det är ju ofta väldigt svåra överväganden och jag brukar säga det att eleverna har ingen aning om hur mycket arbete och hur mycket vända som vi lärare lägger ned för att få betygen så rättvisa som det är möjligt ..... (2305)

Av lärarsvaren kan utläsas att de var påverkade av den situation de befann sig i - den värsta betygssättningstiden. De upplevde att betygssättningen är den svåraste uppgift en lärare har. Om betygets vara eller inte vara fanns det delade meningar. (Jmf ovan om hur lärare trodde att elever resonerar kring betyg.)

Om dagens relativa betygssystem

Intervjuerna genomfördes bara någon dag efter att slutbetänkandet från betygsberedningen "Ett nytt betygssystem" (SOU 1992:86) publicerats. För gymnasieskolans del betyder beredningens förslag att den femgradiga sifferskalan skall ersättas med en fyrgradig bokstavsskala och att betygen skall vara målrelaterade.

Tyckte då lärarna att det fanns några alternativ till den relativa betygsskalan? Två lärare var förespråkare för det relativa betygssystemet och såg svårigheter i att kunna sätta ett rättvist betyg om den relativa betygssättningen togs bort. De menade att problemet med ett absolut system är att hitta tillräckligt precisa och rikstäckande kriterier för elevernas prestationer. Dessutom hade en av dessa lärare en bestämd känsla av att eleverna efterfrågar en ganska noggrann sortering och rangordning i klasserna. Därför skulle det vara svårt att avvara ett relativt betyg.

Fler kommentarer gällde vem som skall besluta om målen. Bestäms inte målen av högsta instans utan av enskilda lärare och/eller skolor kan det medföra svårigheter att göra rättvisa bedömningar av eleverna i landet som helhet. En av de två lärarna, som försvarade de relativa betygen, påpekade också att om beskrivningarna av målen skall göras centralt kommer det att likna ett utökat centralprovssystem. Läraren uttryckte sig så här:

> Enda rättvisa sättet är att göra på detta vis, centralprov är bra, det är ju väldigt byråkratiskt och omständligt allting men jag förstår inte riktigt annars hur det ska kunna bli riktigt rättvist. (2202)

Övriga tre lärare ansåg att det finns alternativa lösningar till det relativa betygssystemet. De tyckte att ett målrelaterat eller ett absolut betyg är det mest "schyssta" systemet. De menade att vissa normer skulle kunna fastställas på samma sätt som nu sker inom högskolan vid dess betygssättning. En av lärarna menade att det betygssystemet som tillämpas i dag på sätt och vis redan är absolut. Han kommenterade detta på följande sätt:

> ..... det är inte egentligen så stor skillnad på det här systemet, för det har blivit absolut på sätt och vis och en sak som är helt klar är ju det att de här %-satserna, de har ju inte upprätthållits på de senaste 10-15 åren. Därför att vi är för snåla med, det som vi är absolut för snåla med är betyget ett, för det ska vara 7% av eleverna som ska ha betyget ett i en åk. På de här centralproven i svenska har man just tittat, där ligger det mellan 2-3% för betyg ett. Och det är ju påtagligt att när det var lite exercis omkring det här med medelbetygen i skolorna när skolledningen gick in och tittade och det krävdes motiveringar, vad man tittade på där vad medelbetyget, vad man inte tittade på var spridningen. Hade man medelbetyget 3,0, hade jag 28 elever som hade treor och en som hade en tvåa och en som hade en fyra, då var det ingen som sa någonting om det. Men hade jag 30 elever som hade treor, då var det ju inte riktigt för då hade ju jag inte rangordnat, men hade jag bara en eller två som avviker vad det ingen som sa något. (2305)

Citatet ger uttryck för att det relativa betyget i praktiken kanske inte tillämpas på samma sätt som ursprungligen varit avsett. Den funktion som den relativa normalfördelningskurvan var tänkt att ha tycks ha spelat ut sin roll. I praktiken innebär det kanske ingen förändring om den fyrgradiga absoluta betygsskalan införs i gymnasieskolan?

Lektionsaktivitet kontra provresultat och betyg

Vad har störst betydelse vid lärarnas betygssättning: aktiviteten på lektionerna eller resultaten på proven. Lärarnas inställning till vilket underlag som var mest betydande för betyget var entydigt. Utan tvekan är det den skriftliga produktionen, dvs prov och skriftliga läxförhör, som betyder mest. Den muntliga prestationen, dvs aktiviteterna på lektionenerna såsom redovisning av grupparbeten, att räcka upp handen etc har mindre betydelse vid betygssättning. De muntliga insatserna kan sålunda komplettera de skriftliga insatserna, som utgör basunderlaget och underlag för en "grovsortering". Om det väger mellan två betygssteg tycks lektionsaktiviteten få en större betydelse. Den har ett tilläggsvärde.

När det gäller lektionsaktivitet kontra provresultat påpekar lärarna könsskillnaden. Lärarna ansåg att flickorna skulle missgynnas om endast den muntliga aktiviteten skall beaktas. Citatet nedan belyser förhållandet.

> Om man tar för mycket på aktivitet så missgynnar man ju tjejerna väldigt, för det är ju tyvärr så både på högstadiet och gymnasieskolan att tjejerna har inte samma förmåga, de räcker inte upp handen helt enkelt. Det kanske inte alltid är så att man kan gå på dom heller, det finns dom som inte vill det. Medans killarna pratar utan att räcka upp handen, dom har snabba svar det behöver inte alltid var rätt men dom är mer aktiva, kräver mera alltså. Men givetvis betyder det någonting hur aktiva dom är trots allt och det är ju klart att det missgynnar tjejerna lite grann, men det är man ju medveten om. (2202)

Betyg i en nybörjarklass respektive en avgångsklass

Lärarnas sätt att resonera var beroende av om de skulle sätta betyg i årskurs 1 eller årskurs 3. I årskurs 1 höll de i regel tillbaka ytterlighetsbetygen, dvs ettor och femmor, för att senare ha möjlighet att höja betygen. Lärarna ansåg att det inte var lika svårt och "blodigt" att sätta betyg i en nybörjarklass som i en avgångsklass, eftersom de skulle ha eleverna även under kommande termin. Dessutom ansåg lärarna att de, efter så kort tid, inte känner eleverna tillräckligt för att sätta just ettor och femmor. Någon glidande betygsskala får ju *inte* tillämpas på gymnasieskolan, men en lärare var övertygad om att "lite glider vi nog ändå".

Att sätta betyg i en avgångsklass ger lärarna mycket mera huvudbry. En första princip verkade vara att försöka undvika att sänka ett betyg när det är dags att sätta avgångsbetyg. När lärarna tittade tillbaka på de senaste årens betygsättande menade de att de haft som målsättning att försöka ge eleverna minst betyget tre, detta på grund av att den allmänna behörigheten till högskolan kräver betyget tre. En andra princip tycktes vara att sätta ett så rättvist slutbetyg som möjligt i jämförelse med dels inom klassen, dels mellan olika klasser på skolan. Lärarna gruvade sig inför denna uppgift. En lärare diskuterade dilemmat med att vara så rättvis som möjligt och samtidigt sätta minst betyget tre:

> ..... i en avgångsklass är det ju oerhört viktigt att betygen blir rättvisa, inte bara inom klassen utan mellan olika klasser och det där kan vara väldigt svårt. Jag har upplevt i år just där jag sitter med en ekonom trea, en naturvetar trea och jag vet, eftersom jag har gemensamma prov både på litteratursidan och på språket och jag vet att det skiljer ungefär 0,8 betygsenheter mellan dom till naturvetarnas fördel. Men det är ju frågan vad ska de 0,8 ligga, ska de ligga i intervallet 3,5 - 2,7 eller ska de ligga 3,0 - 3,8 eller rent utav 3,2 - 4,0 och då får man ju lov att titta på och kanske falka lite på övriga klasser och prata med övriga lärare, läser vi samma kurs eller är det så möjligen att jag har en kurs som är svårare, kurs som är lättare så man funderar lite. Man tittar när betygen förs in hur ligger klassen i andra ämnen likartade mina och så får man fundera där då och se och det visade sig då att, jag tyckte då, när jag till slut hade kommit fram, för då är man ju i det här läget att och det var ju som i den här ekonomklassen exempelvis antingen så ska den här eleven ha en trea eller så ska eleven ha en tvåa, men ska hon eller han ha en trea då är det 10 till som ska ha en trea eller ska han eller hon ha en tvåa så är det 10 till som ska ha en tvåa och det gör ju onekligen en hel del på medelbetyget. Så vet man också detta att för särskild behörighet till massa utbildningar, nästan alla, så krävs betyget tre i bägge svenskämnena och då är det ju ett väldigt ansvar på en som lärare om man ska sätta tvåa eller trea. Det ska man egentligen inte tänka på men det kan man inte låta bli att göra i alla fall, det viktiga är ju då att man hamnar rätt och då tittade jag och så försöker man gärna se lite generöst på betygssättningen i slutet, då det gäller sista betyget och man får aldrig veta om man hade rätt eller fel. På motsvarande sätt är man lite återhållsam för att inte sätta sig i en omöjlig situation, man är återhållsam vid jul i trean och på våren i tvåan, man håller gärna igen lite då, så att jag inte står inför detta att jag måste sänka betyg, sänka slutbetyget, det vill man ju inte göra men ibland får man ju lov att göra det ändå, men det vill man ju helst inte göra. Då hamnade jag på när jag hade suttit och räknat, då hamnade jag på 3,2 i ekonomklassen, då tyckte jag att jag hade varit hemskt snäll. Så tittade jag och de låg

> på 3,2 - 3,3 i vart enda ämne och då hade jag en känsla av att då ligger nog jag rätt här i alla fall och så visste jag en annan klass, en parallellklass som hade läst en delvis lite annorlunda kurs och som låg ungefär så där med eller lite högre och då tyckte jag att då ska ju de här mina inte straffas för att jag har läst den här kursen med dom jämfört med de andra, så då blev det så till sist i alla fall. Och då hamnade dom andra uppåt fyra. Men det där är väldigt svåra överväganden, men det är viktigt tror jag att eleverna har klart för sig att vi gör verkligen vad vi kan, vi gör verkligen vårat bästa för att det ska bli så bra, så rättvist som det någonsin kan bli. (2305)

Vidare tycks en tredje princip vara att undvika betyget *ett* så långt det är rimligt i ett avgångsbetyg (vissa elever blir inte ens uppflyttade till årskurs 3 om de har betyget ett). Att gå ut årskurs 3 med en etta är sålunda ovanligt och nästintill omöjligt. En lärare sade så här:

> Det är inte speciellt vanligt med ettor när dom går ut i alla fall, man får nästan ha utmärkt sig, både skrivit dåligt, inte gjort någonting på lektionerna, inte haft böcker och penna med sig, totalt ointresse alltså, och stor frånvaro givetvis. Det är nästan svårt att få en etta kan man säga. (2202)

Lärarna tycktes känna ett stort nederlag om de tvingas sätta betyget ett. Det är ju ändock 7% (enligt normalfördelningen) av eleverna som skall ha en etta! Ettan verkar ha fått ett dåligt rykte omkring sig inom lärarkåren:

> ..... det är väl så att ettan har väl ansetts utav lärarna som så diskvalificerande så den sparar man till de verkligt grava fallen när det är någon som inte överhuvudtaget kan åstadkomma någonting. (2305)

Sammanfattning: Att sätta betyg är den svåraste uppgiften lärarna har. Lärarna hade många olika åsikter om betygets berättigande. Några lärare förespråkade den alternativa lösningen, dvs målrelaterade betyg som ersättning för dagens relativa betygssystem. Vid betygssättning väger skriftlig produktionen över framför muntliga lektionsaktiviteter. Om lärarna blir det minsta tveksamma om vilket betyg en elev skall ha väger aktiviteten på lektionen tungt. Att sätta betyg i en nybörjarklass orsakar inte på långa vägar lika mycket problem för lärarna som att sätta ett avgångsbetyg.

3.4 .... om högskoleprovet

Spontant om ordet "högskoleprov"

Lärarnas reaktioner på ordet "högskoleprov" var enbart positiva. Själva ordet tycktes inge en känsla av befrielse och lättnad. Åsikterna sammanfattas kort nedan:

> ..... det är ett alternativt korrigeringsmedel och en andra chans och de får ju göra många fenomen, hur många som helst. Jag tycker att det mäter ganska bra och t o m mycket bra. (2201)

> Det jag har tänkt på länge är hur gör man för att få 2,0? ..... bra för sådana som inte gynnas av det normala betygssystemet och det som man läser om på ett gymnasium. (2202)

> ..... ett annat sätt att välja ut elever för högre studier som är positivt .... (2203)

> ..... det låter ju som om att om man klarar det på något sätt så är det en legitimation till att då kan jag också klara av högre utbildningar. ..... på ett sätt kan man väl säga att det ska mäta någon slags allmänorientering, allmän kunskapsbas som då borde kunna, ja som är bra att starta ifrån. (2204)

> ..... det är skönt att det finns därför att då blir inte min betygssättning så livsavgörande för alla elever, så det lättar lite granna från den här betygssättningsbördan att högskoleprovet finns. (2305)

Lärarna betonade att högskoleprovet är ett alternativt urvalsinstrument, en annan väg att ta sig fram till högre studier. I och med att detta alternativ nu finns kände lärarna att deras betygssättning inte behöver slå undan fötterna på elever som av någon anledning inte kan förlika sig med gymnasieskolan och dess verksamhet, men ändå har viljan och ambitionen att komma vidare. För elever som har dåliga betyg är högskoleprovet en chans till rehabilitering. Dessutom håller högskoleprovet ytterligare en öppen dörr för dem som har höga betyg. Lärarna tillfrågades också hur de skulle ställa sig om de stötte på en elev som tar chansen och presterar ett bra resultat på högskoleprovet och därefter är helt oengagerad i skolan. En lärare menade om hon mot all förmodan

skulle få en sådan elev i klassen - vilket hon hade svårt att föreställa sig - då skulle hon försöka få eleven att inse:

> ..... att det finns andra saker också att man inte får släppa taget för att det gått bra på en sak utan man får kämpa lite för sin egen skull, inte för att man har lyckats en gång i livet att man har hela sin framtid färdig för det utan det gäller att fortsätta kämpa..... (2203)

En annan lärare hade förståelse för att elever kan tappa lusten för att fortsätta kämpa för ett bra betyg om de vet att de har en potentiell chans att söka högre utbildning i alla fall. Läraren menade att det kunde var jobbigt att få sådana elever motiverade för gymnasiestudierna. Efter en stunds eftertanke tyckte hon, trots allt, att problemet nog inte är så stort ändå om det endast är ett par, tre stycken elever i klassen som väljer att "abdikera".

Vad känner lärare till om högskoleprovet?

Den information som lärarna hade om högskoleprovet hade de fått från SYO-konsulenten på skolan, via massmedia, dvs TV och tidningar, sina anhöriga som genomfört högskoleprovet eller genom att ha skaffat egen information. Tabell 1 nedan ger en överskådlig bild av lärarnas informationskällor.

Tabell 1. Lärarnas informationskällor. X:et anger varifrån varje enskild lärare fått information, en lärare kan ha flera informationskällor.

Info från	L 1	L 2	L 3	L 4	L 5
SYO			X	X	X
Massmedia	X	X		X	
Anhöriga			X	X	
Läraren själv		X		X	
Disk. lärarrum	X				

Endast en av lärarna nämnde att högskoleprovet hade diskuterats i lärarrummet. Han var också den ende läraren som hade diskuterat högskoleprovet med sina kollegor. De andra fyra lärarna svarade "nej" och menade att de inte haft någon ordentlig diskussion om högskoleprovet med sina arbetskamrater. På frågan om lärarna tyckte att de behövde mer information om högskoleprovet svarade tre av lärarna "ja", en lärare var tveksam och en svarade "nej".

En av de lärarna, som tyckte att det behövdes mer upplysningar om högskoleprovet, var både road och intresserad av frågan. Samtidigt som han ville ha mer information, såg han vissa problem om gymnasielärarna fick för mycket information om högskoleprovet. Han menade att en systematisk information till lärarna skulle kunna resultera i mer träning inför högskoleprovet. (Detta är ju en av de tänkbara farhågorna som detta projekt skall försöka utröna) Läraren resonerade så här:

> ..... uppenbarligen skulle vi kunna om vi får en väldigt stark medvetenhet på gymnasieskolan om att högskoleprovet är avgörande för våra elevers framtid, då kommer det att gå med högskoleprovet som det gått med många andra ting nämligen att vi lägger över våra kurser gradvis och vi tränar för att man ska klara högskoleprovet. Höjer man medvetenhetsgraden kring högskoleprovet, då blir det också så att då tränas det på det och då kommer man också att få bra resultat på högskoleprovet. (2204)

Vad anser lärarna om högskoleprovets delar?

Vad tyckte lärarna om högskoleprovets sex befintliga delar[3]? Tre lärare uttalade sig mer precist om högskoleprovet delar. Kommentarerna skilde sig åt, vilket framgår av följande citat:

> ..... Ja, det är ju klart att den här NOG-delen och diagrammen det är ju inriktat på matten alltså, så det måste ju klart gynna dom som har den talangen eller har gått på en sån linje. ..... Okej, matteboken är ju full av liknande uppgifter, men det är ju sällan det luriga är att få fram fakta utan det är ju hur man ska behandla det vidare sen, vilket räknesätt man ska ha sen och så. ..... Dom [läsförståelse på svenska och engelska] påminner ju mycket om centrala proven i svenska och engelska, så att dom har ju

[3] Högskoleprovets sex delar. Delprov 1: ORD (ordkunskap), delprov 2: NOG (bedömning om det finns tillräckliga kunskaper), delprov 3: LÄS (läsförståelse), delprov 4: DTK (tolkning av diagram, tabeller och kartor), delprov 5: AO (allmänorientering) och delprov 6: ELF (engelsk läsförståelse).

gjort något liknande. ..... Sen så var det den här allmänbildningsdelen, det är ju klart att den delen kanske kunde vara större på något vis. (2202)

..... något särskilt över historia ..... det finns väl något nutidsorienterande. Av dom frågorna som jag har sett har jag tagit ut frågor som jag tyckt att det varit samhällskunskap i dom och det är då lite statistik och jag vet att jag har plockat lite ur och uppfattat att det här är sånt. (2204)

..... det ju frågan om det här provet som urvalsinstrument, det som jag har funderat på, om det är motiverat t ex att blivande språkstuderande ska göra det här delprovet NOG, det som är så matematiskt inriktat. ..... Läsförståelse det är ju typiskt sånt som man har jobbat med, det jobbar vi lite granna med sådana grejer, det tycker jag väl är vettigt den typen utan att ha tittat i detalj. De här diagrammen där kan man ju undra om det är nödvändigt och ha så pass mycket som distraherar då i det hela. Kan man inte nå samma resultat med ett enkelt diagram. ..... ***orddelen?*** Ja, den är väl bra. Rent allmänt så tycker jag att vi ser i skolan ett högt samband mellan ett stort ordförråd och bra studieresultat i svenska. Det är viktigt att ha ett stort ordförråd. ..... Sen det här allmänorienterande, det är väl också bra det är ju allmänbildning, det är mera samhällskunskap, nutidsorientering. Det är väl så att de som klarar sånt bra är väl i regel vakna och på bettet och de har också goda förutsättningar att klara högre studier. Sedan har vi de engelska texterna det är väl också bra eftersom jag tycker att det är viktigt att kunna läsa kurslitteratur på främmande språk. (2305)

Någon sammanfattning av vad de tre lärarna tyckte om högskoleprovets delar är svårt att ge. I största allmänhet var de positivt inställda till provet och dess konstruktion. En lärare påpekade dessutom att svårighetsgraden i provet "ligger nog lite över än vad vi kräver av en normalbetygare". En annan lärare tog upp att om han skulle lägga till ett delprov så skulle det vara något som "trimmar läshastigheten". Är det något som dagens gymnasieungdomar är dåliga på så är det att "skumläsa", de har bara en "växel" enligt denna läraren.

En lärare lämnade en negativ anmärkning om högskoleprovet och om det gynnar ena eller andra könet.

..... Det som jag tyckte var knepigt var ju då i fjol då man sa att tjejerna missgynnades och då ändrade man det här lite grann så man skulle plocka in lite "knyppling" eller vad det var. Det tycker jag principiellt är ett felaktigt resonemang för man ska inte titta på om provet gynnar ena eller andra könet utan man ska titta om

provet mäter det som har betydelse för studieframgång i högre studier, det är ju det som är det viktiga. Det kanske är så att för vissa högre studier så är det provet som verkar vara inriktat mot grabbar som är det bästa urvalsinstrumentet och för andra är det som verkar vara det som är inriktad mot tjejer. Men man ska inte sträva för någonting till varje pris är könsneutralt utan man ska rikta in sig på vad är det som det här ska mäta som har betydelse för högre studier istället. (2305)

Högskoleprovets eventuella inverkan på lärarrollen

En intressant fråga är om högskoleprovet i framtiden kan komma att *få* en större genomslagskraft på gymnasieskolan och om detta i så fall kommer att förändra lärarrollen. Det kan ju faktiskt vara så att den "makt" som betygen ger lärarna kan reduceras av högskoleprovet. Lärarna tillfrågades därför om de ansåg att deras lärarroll eventuellt skulle försvagas om högskoleprovet kommer att spela större roll i antagningen. Lärarna trodde inte att deras roll som lärare var hotad av högskoleprovet. De tyckte att högskoleprovet helt enkelt endast var ett komplement till betygen och t o m en *bra* komplettering till dessa. En lärare poängterade att "de måste ju ändå ha sina treor!" och en annan påpekade att "det här trycket behöver vi på oss". Lärarna såg sålunda inte något större konkurrens mellan betyg och högskoleprovet om högskoleprovet skulle få större inflytande utan snarare det omvända. Dessutom upplevde de att det inte heller skulle vålla några större svårigheter i klasserna om några av eleverna skulle använda sig av strategin att försöka satsa på högskoleprovet.

Den enda tänkbara effekt som nämndes var istället att lärarna skulle kunna kopiera de olika delproven (beroende på om lärarna hade ett ämne som var representerat bland delproven) för att kunna visa hur frågor på ett högskoleprov är konstruerade. Lärarna framhöll dock att detta inte skulle bli särskilt vanligt.

Vilken är den mest rättvisa bedömningen: högskoleprovet eller slutbetyg?

Vilket som ger den mest rättvisa bedömningen, högskoleprovet eller slutbetyg, fanns det delade meningar omkring. Svaren kan sammanlänkas med de uppfattningar lärarna har om den kunskap gymnasieskolan kontra högskoleprovet behandlar, dvs faktakunskap respektive allmänbildning. Några lärare menade att högskoleprovet bedömer en elevs kunskaper och färdigheter vid *ett* tillfälle medan betygen i

däremot mäter de planerade och systematiskt förmedlade kunskaper som gymnasieskolan tillhandahåller över ett par års tid. I betyget kan också andra faktorer vägas in, t ex sociala relationer, frånvaro, arbetsdisciplin etc. Lärarna påverkas av att de möter eleverna i alla tänkbara vardagliga situationer som kan påverka betygssättningen både positivt och negativt. Dilemmat med betyg, menade en lärare, är att de inte visar *vad* eleven har lärt sig:

> ..... som kan vara svårt med betygen och det är ju det att du vet aldrig vad en elev har lärt sig med ledning av hans betyg, det beror ju på vilka kurser han har läst och då finns det en så stor individuell variation inom kursplanens ram så att det är nästan omöjligt att säga vad eleven kan exakt (2305)

När det gäller högskoleprovet som mått på vad eleverna "kan" ansåg en lärare att det kan vara nog så "utslagsgivande" som ett betyg, eftersom högskoleprovet mäter kunskaperna på ett bredare sätt och dessutom visar vad eleven faktiskt kan. En annan lärare tyckte istället att om eleverna lyckas på ett högskoleprov kan det bero på att de just för tillfället råkar vara i en sådan fas att de är i "form" eller välorienterade. Han trodde också att gymnasieeleverna inte hinner förbereda sig utan att de går direkt från skolan och gör högskoleprovet.

Endast en lärare trodde att högskoleprovet och slutbetygens bedömning faktiskt var lika pålitliga. Det fanns dock, menade läraren, en del udda fall som inte passade in i gymnasieskolans mönster och som istället gynnades av att göra högskoleprovet. Dessa elever får ingen rättvis bedömning genom ett slutbetyg. För dem är högskoleprovet bra.

Högskoleprovet uppfattas vara mer objektivt eftersom provet faktiskt mäter vad en elev kan vid ett tillfälle (om eleven inte blir blockerad av situationen som sådan). Betyget å andra sidan är mer subjektivt eftersom personliga relationer kan påverka bedömningen. Vilket som är mest rättvist är svårt att säga något bestämt om – det är snarare frågan om individuella variationer! Det verkar finnas både för- och nackdelar med både högskoleprovet och betyg.

Får högskoleprovet en ökad eller minskad betydelse i framtiden?

De fem lärarna var eniga om att högskoleprovet kommer att få en ökad betydelse i framtiden. Eftersom provet är en alternativ väg och ett korrigerings- och kompletteringsinstrument till betygen kommer det säkerligen att permanentas och bli en viktig del i antagningen till högre studier - och en positiv sådan för både elever och lärare. Högskole-

provets ökade betydelse kanske är som en lärare konstaterade ett uttryck för missnöjet med betygen inom gymnasieskolan.

Sammanfattning: Högskoleprovet inger så gott som bara positiva känslor hos lärarna. Det verkar som dess existens lättar på lärarnas betygssättningsbörda. Lärarna betonar att det är en alternativ väg och dessutom en bra sådan för att ta sig vidare till högre utbildning. Informationen kring högskoleprovet har lärarna tagit till sig från en mängd håll bl a skolans SYO och massmedia. Diskussioner om högskoleprovet mellan kollegor tycks dock inte förekomma i någon större utsträckning, vilket kan tyckas märkligt.

Högskoleprovets konstruktion får i stora drag godkänt av lärarna. De ser inte högskoleprovet som ett hot utan som en komplettering till betygen. Vilket som dock ger den mest rättvisa bedömningen, ett högskoleprov eller ett slutbetyg har lärarna svårt att uttrycka. Slutsatsen är att det finns både fördelar och nackdelar med betyg respektive högskoleprovet beroende på individuella variationer både hos lärare och elever eller i samspelet dem emellan. En sak som lärarna är på det klara med är att högskoleprovet kommer att få en ökad betydelse för antagningen till högre studier i framtiden.

3.5 .... om högskoleprovets eventuella effekter

Vad är viktigt när en lektion planeras?

Hur en lektion planeras tycks vara beroende mycket på dels ämne, dels lärarna. Lärarnas inställning till vad som är viktigt när lektioner planeras kan sorteras i två kategorier. Några lärare gav uttryck för en instrumentell syn, dvs de betonade *vad* de skall förmedla under lektionen. Andra lärare betonade snarare samspelet och kvaliteten i undervisningen. I det första fallet planerar lärarna i förväg en struktur som sedan styr exempelvis hur långt de skall hinna på en lektion eller ett avsnitt. Avsikten kan vara att hinna lika långt som övriga 5-6 paralleller eller att avverka ett visst antal timmar för behandling av ett visst avsnitt. I slutänden kan flera klasser ha hunnit fram till samma mål, dvs ett gemensamt prov eller en avstämningspunkt. Lektionerna blir på så sätt en del i en kedja. En lärare kommenterade detta så här:

> Jag har inga illusioner om att lektionen på något sätt skulle vara speciella upplevelser, men jag ser dom ju som ett led i en någon slags förklaringsmodell och träningsmodell som man gör. Det man ofta gör här på gymnasieskolan är ju att man lämnar åt

> eleverna att läsa och sen så kan man lägga in fördjupningar i det här, man kan illustrera det här med video vissa avsnitt. Men någon djupare tanke med varje lektion det vet i sjutton om jag har. Jag har väldigt svårt att säga att jag kan uppnå ett mål på det sättet att på den här lektionen ska jag ha uppnått det här målet, det har jag svårt att säga, men jag har det naturligtvis som ett led i en kedja som ska leda fram till någon form av redovisning eller ett tidsavsnitt. (2204)

Några andra lärare gav uttryck för en mer flexibel syn på planering och undervisning. De menade att undervisningen skall anpassas till klassen och den skall vara av underhållande och fängslande karaktär. En lärare hyste åsikten att det som var viktigt var att:

> ..... hålla eleverna på helspänning, dom ska också gå ut från lektionen i fritt pratande om vad vi har pratat om och helst ifrågasätta vad jag har sagt. Jag är ofta mycket provocerande för att dom ska haja till. I övrigt så kör jag inte mycket med planering mera, jag brukar kalla det för transpirationsmetoden, man tar fasta på någonting som är aktuellt och sedan kan man spåna omkring det, så jag har aldrig i mitt liv haft några lektionsförberedelser på det viset. (2201)

En lärare yttrade sig om det samspel som kan finnas mellan att ha en struktur och att inte vara fastlåst i planerna utan kunna utnyttja klassen och vara lyhörd för den:

> Men just den här friheten och lyhördheten för när det finns en mättnadskänsla i klasserna är det dax att göra någonting annat, men man måste hela tiden känna sig för, så man ska inte vara för låst i sin planering. Det kan hända att jag ska gå in och hålla en lektion om någonting och helt plötsligt kommer det upp en annan frågeställning i klassen som verkar intressant, då pratar vi om det istället, man får vara lite flexibel. (2305)

Vad som ansågs viktigast vid planering av undervisning kan följaktligen bero på ämnets karaktär samt den stil och de personliga egenskaper läraren besitter.

3.6 .... om högskoleprovsträning - nu och i framtiden

Lärarna hade inte direkt fått någon begäran från sina elever om högskoleprovsträning under lektionstid. En av lärarna visste emellertid att en kollega, en svensklärare, hade blivit ombedd att träna mer

ordkunskap. Om de fem lärarna fick en sådan fråga skulle de dock ställa sig positiva till "träningen" och avvara en viss tid av lektionen till det. En lärare påpekade att det nog inte fanns någon risk att högskoleprovet "tog över" innehållet i lektionerna, utan det "är ju i alla fall läraren som styr". En annan lärare konstaterade att det redan förekommer testträning i form av förberedelser till de centrala proven.

Den stora frågan är om lärarna möjligtvis skulle kunna tänka sig att ändra sin undervisning och anpassa den till högskoleprovet i *framtiden*. Tre lärare menade att de definitivt kunde komma att ändra sin undervisning om de fick klara signaler om att det var viktigt att de beaktade högskoleprovet. Ett allmänt prov liksom högskoleprovet tvingar fram att lärarna ändrar sin undervisning till förmån för det. Testträning är ju redan vedertaget inom gymnasieskolan, så träning till högskoleprovet skulle i sig alltså inte vara något unikt.

De två andra lärarna trodde *inte* att de skulle ändra undervisningen. En lärare menade att han redan tillämpade samma typ av strategi som högskoleprovet representerade t ex flervalsalternativ på proven och av det skälet ej hade anledning att ändra sig. Den andra läraren trodde att de andra "nyheterna" inom gymnasieskolan fr o m hösten 1993 skulle komma att styra undervisningen mer än själva högskoleprovet. Samma lärare påpekade att det nog inte skulle gå så långt att en kurs i "högskoleprovsträning" skulle erbjudas som lokalt tillägg eller individuellt val. Men det får framtiden utvisa.

Sammanfattning: Vilka slutsatser kan dras av detta? Sammantaget visar intervjuerna (låt vara att de är få) att det ännu så länge inte tycks förekomma någon uttalad lärarledd högskoleprovsträning i gymnasieskolans undervisning. Men några lärare ger faktiskt signaler att om högskoleprovet får en ökad betydelse för eleverna - vilket lärarna faktiskt också tror att det får - kan de komma att ändra undervisningen i framtiden. När gymnasielärarna medvetandegörs kan effekten bli att högskoleprovet kommer att tränas mer konkret och systematiskt med lärares hjälp.

4 En jämförelse mellan elever som gjort respektive inte gjort högskoleprovet

De fem lärarna har i förgående avsnitt gett sin egen och sina elevers syn på betyg och högskoleprovet. I stora drag uppfattar lärarna att gymnasieskolan förmedlar en annan sorts kunskap än den kunskap som högskoleprovet mäter. Det tycks också som om lärarna uppfattar att det - grovt sett - är två skilda kategorier av elever som gör högskoleprovet. Dels är det en grupp av elever som är motiverade för studier och intresserade av den egna prestationen i skolan. Dessa elever använder högskoleprovet som ett komplement till sina redan bra betyg. Dels är det en grupp av elever som lärarna anser är "utanför" undervisningen. Dessa elever använder högskoleprovet som en "chans" för att komma vidare till högre studier. Mot denna bakgrund förefaller det intressant att gå vidare med frågeställningarna: Vilka elever är det då egentligen som gör högskoleprovet? Vilken bakgrund har de? Skiljer de sig från elever som inte genomgår provet? Har de bättre eller sämre medelbetyg? Trivs de bättre i gymnasieskolan? etc, etc.

För att få en uppfattning om vilka elever som genomfört respektive inte genomfört högskoleprovet har datamaterialet från enkätundersökningen våren 1992 använts för någon kompletterande jämförelse (Askling & Danielsson, 1993). Avsikten är att jämföra elever som vid något tillfälle deltagit och genomfört högskoleprovet och elever som aldrig genomgått ett högskoleprov. Vidare är avsikten att studera hur väl de fem lärarnas uppfattningar om de båda elevgrupperna, dvs de som gjort respektive ej gjort högskoleprovet, stämmer överens med eller avviker från elevernas inställningar så som dessa kommer till uttryck i i enkätmaterialet. Enkätformuläret redovisas i bilaga 2.

4.1 Några bakgrundsdata

Kön och linje

Av de totalt 1334 eleverna som ingick i enkätundersökningen våren 1992 hade 520 elever genomfört högskoleprovet. Av dessa 520 elever är 42% pojkar och 58% flickor. Motsvarande andelar för den grupp på 814 elever i enkätundersökningen som *ej* genomfört högskoleprovet är 51%

pojkar och 49% flickor. Tendensen tycks vara att det är fler flickor än pojkar som gjort högskoleprovet bland eleverna i enkätundersökningen. För hela landet var våren 1993 könsfördelningen följande: 51,3% män och 49,9% kvinnor. Det bör dock observeras att denna köndsfördelning avser samtliga som gjorde provet våren 1993. Drygt 40% av dessa deltagare var 20 år eller yngre (Kolmodin, 1993).

Ett känt faktum är att benägenheten att göra högskoleprovet varierar på de olika gymnasielinjerna. Den naturvetenskapliga linjen (N) har fler provdeltagare på högskoleprovet än någon annan gymnasielinje (Stage, 1992). I tabell 2 framgår relationen mellan elever som deltagit/*ej* deltagit i provet och deras linjetillhörighet i den enkätundersökning som genomfördes våren 1992 i Linköping och Norrköping

Tabell 2. Elever som genomfört respektive ej genomfört högskoleprovet och linjetillhörighet i procent.

GY-linje	Högskoleprov	Ej högskoleprov
N	35,8	14,5
E	6,9	17,1
S	26,7	26,4
H	7,3	10,9
T	23,3	31,1
Totalt (%)	100	100

Majoriteten av undersökningsgruppen som gjort högskoleprovet, drygt en tredjedel, kommer från den naturvetenskapliga linjen. Ekonomlinjen (E) är den linje som istället har den minsta andelen (6,9%) provdeltagare. Det omvända förhållandet råder i den grupp som *ej* gjort högskoleprovet. En mindre andel av naturvetarna och en större andel av ekonomerna har inte deltagit i provet.

Intressant att notera är att den inofficiella rangordning som lärarna anser finns mellan de olika gymnasielinjerna även avspeglas i benägenheten att delta i högskoleprovet (om den sociala linjen bortses, eftersom den inte finns representerad i detta material). Lärarna antyder att den naturvetenskapliga linjen har de mest studiebegåvade och motiverade eleverna och ekonomlinjen de mer medelmåttiga eleverna.

Föräldrars utbildningsnivå

En annan variabel som kan ha betydelse i utbildningssammanhang är föräldrars utbildningsbakgrund. Det är inte alls orimligt att anta att denna variabel också kan ha en inverkan på om elever faktiskt tar och gör högskoleprovet eller inte. I tabell 3 redovisas föräldrarnas utbildningsbakgrund för de två elevgrupperna.

Tabell 3. Föräldrarnas utbildningsnivå i procent fördelad på de som genomfört respektive ej genomfört högskoleprovet. Gy-enkäten våren 1992.

Utbildning (%)	Högskoleprovet		Ej högskoleprovet	
	Moder	Fader	Moder	Fader
Högskola/ univ.	39,1	45,5	24,8	29
Gymnasie el motsv.	20,7	17,9	23,3	22,2
Grundskola el motsv.	27,3	21,7	32,3	27,8
Annan utb./ vet ej	12,9	14,9	19,6	20,7

Som framgår av tabellen har den övervägande andelen av de som genomfört högskoleprovet föräldrar (far 45,5% och/eller mor 39,1%) med en akademiska utbildning i grunden. Tabellen ger ett klart intryck av att det finns en skillnad mellan elever som gjort respektive de som *ej* gjort högskoleprovet och föräldrars utbildningsbakgrund. Vid testning med chi-två konstateras också att skillnaden är signifikant[4]. Förutom att skillnaden är statistiskt bekräftad reflekterade faktiskt några lärare över att föräldrarnas utbildningsbakgrund kan vara en bidragande orsak till att elever genomför högskoleprovet. Lärarna tyckte sig ha märkt att elever med högutbildade föräldrar mer aktivt fick hjälp och stöd hemifrån.

Sammanfattningsvis: Bakgrundsfaktorerna linje och föräldrars utbild-

[4] Fäders utbildningsnivå: chi-två=37.64, p<.01, df=3
Mödrars utbildningsnivå: chi-två=32.70, p<.01, df=3

Sammanfattningsvis: Bakgrundsfaktorerna linje och föräldrars utbildningsbakgrund tycks inte vara helt oväsentligt. Tvärtom måste dessa variabler beaktas när man ser till vilka elever som tar och gör högskoleprovet.

4.2 Elevernas syn på undervisningen i gymnasieskolan

Ämnens vikt

De ämnen som finns i gymnasieskolan kan vara mer eller mindre relevanta i förhållande till de kunskaper som högskoleprovet efterfrågar. Enkäten innehöll några frågor om skolämnenas vikt. Exempel på tänkbara ämneskunskaper som kan vara användbara för högskoleprovet är svenska, engelska, samhällskunskap, matematik och naturorienterande ämnen (NO-ämnen). Som framgår av figur 1 bedömes dessa fem ämnen som viktiga. Det finns också signifikanta skillnader mellan elever som gjort respektive inte gjort högskoleprovet och deras inställning till hur viktiga ämnena är i gymnasieskolan. Överlag värderar de elever som genomfört provet svenska, samhällskunskap, matematik och naturorienterade ämnen något viktigare än vad övriga elever gjort. När det gäller engelska finns det ingen skillnad mellan grupperna. Generellt skattas engelska som ett mycket viktigt (98-99%) ämne.

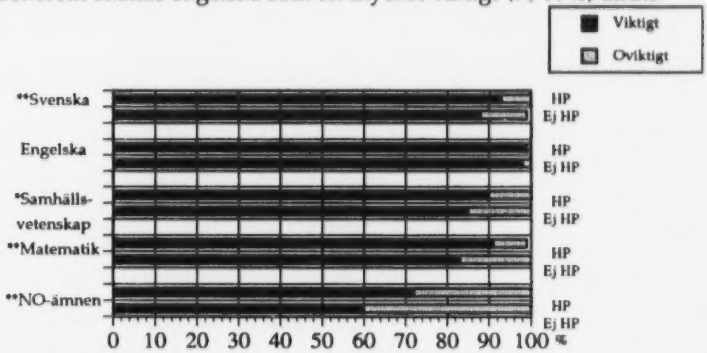

**p=<.01, *p=<.05

Figur 1. Olika ämnens vikt. "HP"=de elever som genomfört högskoleprovet och "Ej HP"=de elever som ej genomfört högskoleprovet. Redovisas i procent. Gy-enkäten våren 1992.

Nyttan med kunskap

Lärarna som intervjuades påpekar att högskoleprovet och betyg mäter två olika sorters kunskaper. Högskoleprovet efterfrågar en allmänbildning medan betygen mäter rena faktakunskaper.

Vad betyder egentligen den kunskap som gymnasieskolan förmedlar till eleverna? Elever som genomfört provet anser i större utsträckning (92%) än andra elever (82%) att *gymnasiekunskaper är viktiga för att kunna läsa vidare* vid olika eftergymnasiala utbildningar. Skillnaden är signifikant[5].

Att *gymnasiekunskaperna skall ge en större chans till ett arbete* med hög lön anser drygt 50% av samtliga elever är viktigt. Att få ett *arbete som är trivsamt* är viktigt för 85-90% av samtliga elever. Ungefär 85-87% av alla elever anser att det är viktigt att *gymnasiekunskaperna ger en allmänbildning*. Majoriteten av eleverna bedömer alltså att gymnasieskolans kunskap är viktig för att få ett bra och trivsamt arbete samt ge allmänbildning. Detta tycks vara oberoende av om eleverna gjort respektive inte gjort högskoleprovet. Den skillnad som finns mellan elevgrupperna är ändock tämligen tydlig. Elever som genomfört högskoleprovet tycks se gymnasieskolans kunskap som mer avgörande för att ta sig vidare till högre utbildning.

Nyttan med undervisningen

Ser man till nyttan med undervisningen vid gymnasieskolan tycker cirka 85% av hela undersökningsgruppen att *undervisningen känns meningsfull*. Hälften av alla elever menar att de för det mesta *lär för att klara av proven* och för att *lärarna skall sätta bra betyg*.

Elever som tagit provet skiljer sig dock åt från andra elever om man ser till undervisningens *nytta för fortsatta studier*[6]. Ungefär 93% av eleverna som tagit högskoleprovet och 89% av elever som inte gjort högskoleprovet uppger att kunskaperna de skaffar sig i gymnasieskolan kommer att vara till nytta för fortsatta studier.

De olika ämnena i förhållande till högre studier och till yrkeslivet

Ämnena svenska, engelska, samhällskunskap, matematik och naturorienterade ämnen värderas som viktiga av de flesta eleverna. De

---

[5] Chi-två=28.52, p<.01, df=2

[6] Chi-två=4.30, p<.05, df=1

elever som gjort högskoleprovet uppskattar antagligen gymnasieskolans kunskap som viktigare eftersom de vill fortsätta studera.

Vilken nytta tycker eleverna att de har av kunskaper i skolämnena i förhållande till om de tänker gå vidare till universitets- och högskolestudier? En signifikant skillnad finns mellan de båda elevgrupperna och när de tänker på det nyttovärde samhällskunskap[7] respektive naturorienterade ämnen[8] har för högskolestudier. Elever som *ej* gjort högskoleprovet anser i högre grad (63%) att *samhällskunskap* är ett användbart ämne för att komma vidare till universitetsstudier än elever som gjort provet (57%). En motsatt bild fås vad gäller *naturorienterande ämnen*. Elever som tagit provet tycker i högre grad än de övriga eleverna att naturorienterade ämnen är nyttiga för att studera vidare, föga anmärkningsvärt eftersom många av dem går på N-linjen. Iakttagelsen är intressant då de elever som faktiskt gjort högskoleprovet inte i lika hög grad anser att samhällskunskap har ett nyttovärde för att ta sig vidare till högskolan.

Ser man istället till nyttan med ämneskunskaperna i relation till ett framtida yrkesliv så bedömer 85% av eleverna som gjort högskoleprovet att ämnet *svenska* i hög grad är nyttigt i ett kommande arbete. Motsvarande andel för eleverna som *ej* tagit provet är 78%. Det erhållna chi-två värdet[9] visar att skillnaden mellan de båda elevgrupperna är signifikant. Likaså finns det en signifikant skillnad mellan elevgrupperna och hur de värderar användningen av samhällskunskap[10] och naturorienterade ämnen[11] i arbetslivet. Beträffande *samhällskunskap* tycker något fler elever som genomfört högskoleprovet (69%) att de kommer ha nytta av detta ämnen i ett kommande arbete än elever som *ej* genomfört högskoleprovet (62%). *Naturorienterade ämnen* visar på än tydligare skillnad mellan elevgrupperna, (N-linjen var också överrepresenterad bland högskoleprovsdeltagarna). Ungefär 52% av eleverna som tagit högskoleprovet och 41% av eleverna som *ej* tagit provet uppskattar att de kommer att ha användning av ämnet i arbetslivet.

Sammantaget värderar samtliga elever ämneskunskaperna svenska, samhällskunskap och naturorienterade ämnen som mer eller mindre nyttiga för att ta sig vidare både till fortsatta studier och ett framtida

---

[7] Chi-två=5.50, p<.05, df=1
[8] Chi-två=5.73, p<.05, df=1
[9] Chi-två=9.37, p<.01, df=1
[10] Chi-två=5.37, p<.05, df=1
[11] Chi-två=15.54, p<.01, df=1

yrke. Samhällskunskap bedöms ha ett nyttovärde av de elever som inte tagit högskoleprovet om de skall söka till högre utbildning.

Hur trivs eleverna i gymnasieskolan?

Finns det någon skillnad mellan eleverna som tagit respektive inte tagit högskoleprovet, med avseende på hur de trivs i gymnasieskolan? Rent allmänt tycker elever som genomfört högskoleprovet (76%) *bättre om att gå i skolan* än elever som inte gjort högskoleprovet (61%). Riktigt negativa till skolan är 7% av eleverna som tagit provet och 12% som inte gjort högskoleprovet. Skillnaden är signifikant mellan elevgrupperna[12].
Dessutom föreligger en skillnad mellan elevgrupperna[13] i fråga om ifall *eleverna tror att gymnasielärarna tycker om dem*. Fler elever som genomfört provet (65%) anser att lärarna i grund och botten tycker bra om dem än elever som inte gjort provet (56%).

Ytterligare en signifikant skillnad finns mellan elevgrupperna och hur de bedömer att de *klarar av skolarbetet*[14]. I gruppen elever som genomfört högskoleprovet tycker 65% att de klarar av skolarbetet bra. I jämförelse med de 45% av eleverna som inte tagit högskoleprovet som anser att de lyckas bra med skolarbetet. Nästan en femtedel (18%) av eleverna som inte tagit provet uppskattar att de klarar av skolarbetet dåligt. Detta är många fler än de elever i högskoleprovsgruppen (7,5%) som bedömer att de bemästrar skolarbetet dåligt.

Flertalet *elever tycker för övrigt bra om sina lärare*. Ingen skillnad finns mellan elevgrupperna. Likaså finns det ingen skillnad mellan eleverna och hur de upplever att det är att *få kamrater i gymnasieskolan*. Totalt sett uppskatta cirka 85% av eleverna att de har lätt för att få kamrater i skolan.

Sammantaget tycker elever som vid något tillfälle genomfört högskoleprovet bättre om att gå i skolan, upplever att de är mer omtyckta av lärarna och klarar bättre av skolarbetet än sina jämnåriga kamrater som inte tagit provet. Ingen nämnvärd skillnad finns mellan elevgrupperna och vad man tycker om sina lärare. Även skillnaden mellan eleverna och hur det är att skaffa kamrater är tämligen obefintlig.

---

[12] Chi-två=31.87, p<.01, df=2
[13] Chi-två=11.57, p<.01, df=2
[14] Chi-två=56.78, p<.01, df=2

4.3 Elevernas inställning till betyg

Lärarna gav i intervjuerna - mer eller mindre tydligt - två olika bilder av elever som tar högskoleprovet. En grupp elever är väldigt duktiga och har höga betyg. En annan grupp elever är "outsiders" som inte passar in i gymnasieskolan, och antogs ha ganska låga medelbetyg. Mot bakgrund av detta kan det vara intressant att jämföra medelbetygen mellan de som gjort respektive inte gjort högskoleprovet. För att få en överskådlig bild av de båda gruppernas medelbetyg redovisas de i figur 2 och 3 nedan.

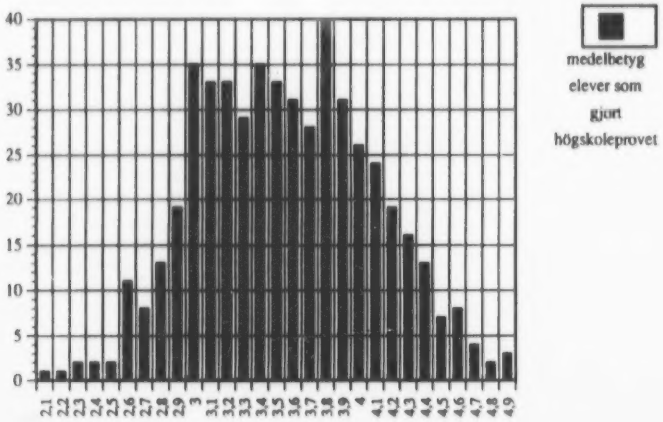

Figur 2. Diagram över medelbetyg för de elever som genomfört ett eller flera högskoleprov. Absoluta frekvenser. Gy-enkäten våren 1992.

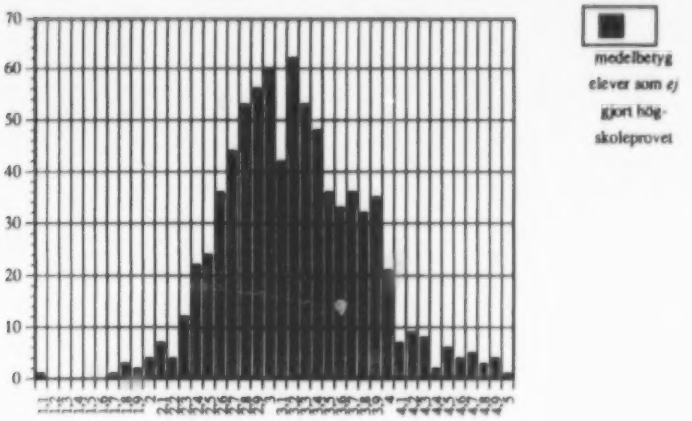

Figur 3. Diagram över medelbetyg för de elever som ej genomfört högskoleprovet. Absoluta frekvenser. Gy-enkäten våren 1992.

Tendensen är förhållandevis tydlig och ger delvis en annan bild än den lärarna gett. Medelbetyget för de som genomfört högskoleprovet är tämligen normalfördelat. Samma förhållande gäller för de som *ej* tagit högskoleprovet. Det tycks som om de föreställningar de intervjuade lärarna haft om elever som gör högskoleprovet inte stämmer med den bild som figur 2 ger uttryck för. Det tycks alltså vara så att alla typer av elever, oberoende av om de är låg-, medel- eller högpresterande inom gymnasieskolan, faktiskt gör högskoleprovet.

I rapporten "Skillnader mellan betyg och högskoleprovsresultat 1991" (Stage, 1992) konstateras att sambandet mellan medelbetyg och högskoleprovspoäng är relativt starkt och positivt (r≈.50). Det innebär att ju högre medelbetyg elever har desto högre poäng tenderar de att uppnå på högskoleprovet. Omkring 25% av variansen i betyg och högskoleprovspoäng är således gemensam. Mer exakt betyder det att 25% av elevprestationen mäts på samma sätt med betyg och högskoleprovet. Den resterande andelen, 75%, för respektive mätinstrument är unik, vilket betyder att de mäter olika förmågor hos eleverna.

Hur viktigt är det med höga betyg?

Hur viktigt det är med höga betyg kan naturligtvis bero på vilka framtidsplaner eleverna har. Mot bakgrund av ovanstående resonemang tycks elever som genomfört högskoleprovet ha en tydligare ambition att fortsätta studera vidare. Hur viktigt är det med höga betyg? Skiljer sig elever som tagit högskoleprovet från elever som inte gjort provet? När det gäller *höga betyg och strävan att komma in på universitet och högskola* finns det en signifikant skillnad[15]. Fler elever som tagit högskoleprovet (95%) än elever som inte gjort det (90%) tycker att höga betyg är viktigt för att komma vidare till andra utbildningar. Överlag tycker dock samtliga elever att höga betyg är avgörande för att fortsätta studera.

Totalt värderar inte lika många elever (cirka 60%) att *höga betyg har betydelse för dem när de skall söka arbete*. Likväl finns det en signifikant skillnad mellan elevgrupperna[16]. Elever som genomfört högskoleprovet tycker i mindre omfattning (54%) att ett högt betyg är väsentligt när de i framtiden skall söka ett arbete. Fler av eleverna som inte tagit provet (63%) tycker att det är viktigare med ett högt betyg när de skall ut på arbetsmarknaden och söka jobb.

Eleverna fick också skatta om *betygen var avgörande för att visa sig duktig och intelligent gentemot kamrater och föräldrar*. Sammantaget tycker eleverna att ett högt betyg inte betyder så mycket för att imponera på kompisar och föräldrar. Skillnaden mellan elevgrupperna är tämligen obefintlig.

Att *känna sig nöjd med sin egen prestation*, dvs att få höga betyg är mer viktigt för elever som genomfört högskoleprovet (74%) än för de andra eleverna (68%). En signifikant skillnad finns mellan elevgrupperna och hur nöjda de är med vad de presterar i betyget[17].

4.4 Elevernas förberedelser inför högskoleprovet

En huvudfråga i projektet är om högskoleprovet kan komma att *få* en styrande inverkan på undervisningen i gymnasieskolan. Den stora frågan gäller ju om eleverna kommer att efterfråga mer förberedelser och träning inför provet om provet ges större vikt vid antagningen.

---

[15] Chi-två=10.89, p<.05, df=2
[16] Chi-två=11.71, p<.05, df=2
[17] Chi-två=8.07, p<.05, df=2

Detta kan i så fall innebära att undervisningen i större utsträckning kan komma att styras mot den typ av kunskap som högskoleprovet mäter.

De fem intervjuade lärarna var eniga om att högskoleprovet kommer att få en ökad betydelse i framtiden. Tre av lärarna menar att om de får starka indikationer på att högskoleprovet är viktigt för eleverna kan de tänka sig att ändra sin undervisning och anpassa den till högskoleprovet.

Hur ser eleverna på att *förberedelser inför högskoleprovet bör ingå som en del av undervisningen*? Skillnaden mellan de elever som genomfört och de som inte genomfört provet är signifikant[18]. Den övervägande andelen (59%) av elever som gjort högskoleprovet menar att *ingen* förberedelse för provet behövs inom gymnasieskolan. En tredjedel av eleverna som inte tagit provet menar detsamma, dvs ingen förberedelse bör ingå i skolan. Cirka 15% av eleverna som tagit provet och 38% av eleverna som inte genomfört provet tycker det motsatta, dvs de anser att högskoleprovsträning *bör* ingå som en del i undervisningen. Över 80% av samtliga elever uppfattar att *lärarna inte avsiktligt förberett och tränat inför provet i undervisningen*. Orsaken är, menar många elever (ca 52%) att de inte själva efterfrågat någon speciell träning på högskoleprovet från sina lärare. De ungefär 20% av eleverna som svarar att de en eller flera gånger tränat högskoleprovet på undervisningstid anser att de tränat bara för att deras lärare tyckt det varit viktigt med högskoleprovet. Drygt en femtedel av dessa elever uppger att lärarna anpassat undervisningen enbart därför att eleverna själva eller klasskamrater velat träna inför högskoleprovet.

Sammanfattningsvis är det något förvånande att 59% av eleverna som tagit provet bedömer att någon träning inför provet *inte* behövs. För övrigt tycks inte högskoleprovsträning förekomma i någon större omfattning. Förekommer det träning är det mestadels för att lärarna tycker att det är viktigt med högskoleprovet.

[18] Chi-två=104.76, p<.01, df=2

5. Diskussion

5.1 Faktakunskap eller allmänbildning?

Hur kan elever som inte lyckas så bra i gymnasieskolan prestera ett bra resultat på högskoleprovet? Lärarnas förklaring är att högskoleprovet och gymnasieskolan fångar och mäter två olika sorters kunskap. Gymnasieskolan behandlar en hel del faktakunskap som måste pluggas in. Högskoleprovet speglar en mer allmänbildande kunskap som bedöms räcka längre i livet än skolkunskaperna.

En paradox är att lärarna samtidigt betonar att de i möjligaste mån söker ge eleverna en allmänbildning i gymnasieskolan. Oavsett om eleverna går direkt till högskolan eller till arbetslivet är det viktigt att eleverna får en generell kunskapsbas. Lärarna pekar på sitt dilemma att å ena sidan lära eleverna det föreskrivna stoffet – faktakunskaperna – och å andra sidan se till att eleverna får någorlunda allmänna och helhetliga kunskaper med sig från gymnasieskolan.

I de 16 nya nationella programmen[19] för gymnasieskolan (vilka också inbegriper gymnasial vuxenutbildning) betonas målet att :

> Utbildningen skall ge eleverna den bas av kunskaper, färdigheter och erfarenheter som behövs både för att kunna fungera i ett föränderligt arbets- och samhällsliv och för att kunna studera vidare på högskolenivå. (GyVux 1993:14, sid 9)

Samstämmigheten mellan att kunna studera vidare på högskolenivå och att leva ett "vanligt" liv understryks. En mer individuell syn på elevers kunskap och lärande eftersträvas. Den enskilde elevens behov är i fokus och eleven själv ges ett större ansvar för sina egna studier. Kunskapssynen är progressiv och dynamisk. Intrycket är att en mer

---

19 De 16 nationella programmen är: Barn- och fritidsprogrammet (GyVux 1993:1), Byggprogrammet (GyVux 1993:2), Elprogrammet (GyVux 1993:3), Energiprogrammet (GyVux 1993:4), Estetiska programmet (GyVux 1993:5), Fordonsprogrammet (GyVux 1993:6), Handels- och administrationsprogrammet (GyVux 1993:7), Hantverksprogrammet (GyVux 1993:8), Hotell- och restaurangprogrammet (GyVux 1993:9), Industriprogrammet (GyVux 1993:10), Livsmedelsprogrammet (GyVux 1993:11), Medieprogrammet (GyVux 1993:12), Naturbruksprogrammet (GyVux 1993:13), Naturvetenskapsprogrammet (GyVux 1993:14), Omvårdnadsprogrammet (GyVux 1993:15) och Samhällsvetenskapsprogrammet (GyVux 1993:16).

enhetlig bild på kunskap och på eleverna och dess lärande eftersträvas i den "nya" gymnasieskolan.

Går vi tillbaka till de intervjuade lärarna, så varierar uppfattningen om vad som ger den mest rättvisa bedömningen: högskoleprovet eller slutbetyg. Högskoleprovet mäter en elevs kunskaper vid *ett* tillfälle medan betygen ser till de kunskaper som förmedlas över ett par år. I betyg kan också andra sociala faktorer vägas in vilka kan inverka på betygssättningen. Högskoleprovet uppfattas som mer objektivt då det mäter vad en elev faktiskt kan.

I det nya systemet försvinner den relativa betygsskalan och ersätts med en mål- och kursrelaterad bokstavsskala. Denna skala kan bli mer objektiv då elever och deras kunskaper inte jämförs med varandra. Kravgränserna mellan betygsnivå och elevers kunskapsutveckling skall tydliggöras (SOU 1992:86).

Lärarna menar att vissa elever gynnas av högskoleprovet. Det är elever som bedöms som lite "udda".

5.2 Vilka elever genomgår högskoleprovet?

Bilden av de elever som genomfört högskoleprovet skiftar beroende på om den kommer från de fem intervjuade lärarna eller från elever i enkätundersökningen. Det bör påpekas att gymnasieungdomarna i enkätundersökningen inte är representativa för gymnasister i allmänhet. Alla eleverna i undersökningen gick ju på teoretiska linjer inom gymnasieskolan. De fem lärarnas åsikter kan knappast anses vara representativa för lärarkåren. Alla fem lärarna arbetar på en och samma skola i Linköping och skolan ger endast teoretiska gymnasieutbildningar.

Jag vill ändock försöka illustrera hur de elever som gör högskoleprovet kan se ut från ett lärarperspektiv respektive från ett elevperspektiv.

Lärarnas bild av elever som tar högskoleprovet

Lärarna ser - något schematiserat - två typer av elever som gör högskoleprovet. Den ena gruppen utgörs av de som redan är duktiga i gymnasieskolan. Dessa elever är välmotiverade för studier och intresserade av undervisningen. De är också uppmärksamma på sina egna skolresultat och prestationsinriktade. De vill verkligen komma

vidare till högre studier. Med högskoleprovets hjälp kan de skaffa sig en dubbel säkerhet. De utnyttjar den dubbla valmöjligheten som en strategi att uppfylla sina mål och ambitioner att ta sig vidare i utbildningssystemet. Elevernas föräldrar engagerar sig i sina ungdomars studier och gör de uppmärksamma på att högskoleprovet finns som ett alternativ. Högskoleprovet fungerar som "ytterligare en öppen dörr" för dessa elever att ta sig vidare i studierna.

Den andra gruppen av elever, som lärarna ser, är elever som är lågpresterande i gymnasieskolan. Eleverna bedöms ha dåliga betyg men ändå viljan och ambitionen att komma vidare. För dessa elever ger högskoleprovet en "andra chans" att ta sig vidare till högre studier.

Bilden av elever som gör högskoleprovet

De typiska eleverna som gör högskoleprovet går på den naturvetenskapliga linjen. De har föräldrar som har akademisk utbildning i botten. Eleverna tycker om att gå i skolan och de uppfattar att de är omtyckta av lärarna och att de klarar av skolarbetet bra. Innehållet i gymnasieskolan, dvs ämnena, bedöms som viktiga. Kunskaperna som erhålls i undervisningen ses som nyttiga för fortsatta studier. Dessutom betraktar eleverna gymnasieskolans kunskap som avgörande för att verkligen ta sig vidare till högre utbildning. Elevernas medelbetyg varierar men de ser dock att höga betyg är viktiga för att ta sig vidare till universitet och högskola. Den egna prestationen är viktig, dvs dessa elever är mer angelägna att *få* högre betyg och känna sig nöjda med sig själva. De använder båda strategierna, dvs betyg och högskoleprovet, för att fortsätta studera. Eleverna som genomfört högskoleprovet kan sägas vara mer utbildningsmedvetna.

5.3 Kommer högskoleprovet att ändra undervisningen i gymnasieskolan?

Lärarna påpekar att de kommer ändra sin undervisning om de får indikationer på att högskoleprovet är viktigt för deras elever. Invändningen från eleverna som genomfört högskoleprovet är att ingen förberedelse inför högskoleprovet behövs på lektionstid. De få elever som medvetet tränat inför högskoleprovet menar att de tränat för att lärarna tyckt att det varit viktigt. När lärarna medvetandegörs tycks undervisningen i gymnasieskolan styras mot träning av högskoleprovet.

Den intressanta frågan, som framtiden får utvisa, är om gymnasieskolan och gymnasielärarna kan bortse från och låta bli att anpassa sig till högskoleprovet i framtiden? Högskoleprovet är en alternativ väg för elever att ta sig vidare till högre utbildning. I den nya gymnasieskolan, med större individuella valmöjligheter, kommer det antagligen att bli svårare att basera betygen på samma undervisningsinnehåll. Därmed minskar antagligen universitetens och högskolornas intresse av att låta betygen spela en avgörande roll vid urval bland behöriga sökande till högskolestudier. Mycket talar för att högskoleprovet kommer att få större betydelse som urvalsinstrument. Kommer lärarna verkligen att vara oberörda av högskoleprovet?

6 Förslag till fortsatta studier inom projektets ram

• Eftersom gymnasieskolan är inne i en utvecklingsfas och rådande strukturer bryts upp och görs om så är det av yttersta vikt att projektet och dess frågeställningar fortsätter. Vad får den förändrade organisationen inom gymnasieskolan för konsekvenser för högskoleprovet som ett alternativt urvalsintrument?

• I projektet har fokus lagts på teoretiska gymnasielinjer (numera heter det inte linje utan program). En möjlighet är att vidga projektet och även inbegripa mer yrkesinriktade program. Elever och lärare från icke-teoretiska traditioner och kulturer har säkert andra inställningar till högskoleprovet och dess roll och funktion för att ta sig vidare i studierna. Utbildningens innehåll kan ha ett samband med resultatet på högskoleprovet.

• I de formulerade programmålen för gymnasieskolan inbegrips även all gymnasial vuxenutbildning. Ungdomar och vuxna har förmodligen olika inställningar till högskoleprovet, olika strategier och ser olika valmöjligheter att ta sig vidare till högre utbildning. Intressant att studera är en jämförelse mellan olika potentiella elevgrupper som kan tänkas använda högskoleprovet.

• Om betygens roll som makt- och kontrollfunktioner reduceras kommer då lärarrollen att förändras i den nya gymnasieskolan? Kommer högskoleprovet att få större inverkan på lärarnas sätt att undervisa och på valet av innehåll i undervisningen? Studier av lärare och lärares arbete inom gymnasieskolan är också intressant att studera vidare för projektet.

Referenser

Askling, B. och Danielsson, C. (1993). *Gymnasielever om skolbetyg och högskoleprovet.* Sammanställning av svar från en enkätundersökning våren 1992. Linköping: LiU-PEK-R-164, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.

Forneng, S. och Jansson, H. (1991). *Betyg och prov. Antagning till högskolan hösten 1991.* Stockholm: UHÄ-rapport 1991:25.

GyVux 1993:14. Naturvetenskapsprogrammet. Programmål, kursplaner och kommentarer. Stockholm: Skolverket.

Kolmodin, H. (1993). *Vad tycker provdeltagarna om högskoleprovet 1993-04-17?* Umeå: PM från H-gruppen nr 77, Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.

Larsson, S. (1993). Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk pedagogik* 1993:4, s 194-211.

SOU 1992:86 . *Ett nytt betygssystem.* Slutbetänkande av Betygsberedningen. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SOU 1992:94. *Skola för bildning.* Huvudbetänkande av Läroplanskommittén. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Stage, C. (1993). *Högskoleprovet hösten 1992. Provdeltagargruppens sammansättning och resultat.* Umeå: PM från H-gruppen nr 72, Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.

Bilaga 1

De fem lärarna

I kapitel 3 redovisades varje frågeområde tematiskt. Nedan följer en sammanfattning av varje enskild lärares uppfattning. Ett försök görs till att ge de fem lärarna varsin profil.

För att ingen skall kunna identifiera de fem lärarna på gymnasieskolan som ingår i undersökningen, har varje lärare i beskrivningarna nedan försetts med ett "flicknamn" oberoende om det är en manlig eller kvinnlig lärare.

RUT

Lärarrollen

Rut undervisar i historia och samhällskunskap. Rut anser sig själv vara mycket krävande som lärare. Dessutom bedömer Rut att hennes funktion är att uppmuntra och urskilja de elever som verkar ha de bättre förutsättningarna för teoretiska studier. Till de andra eleverna som inte har dessa förmågor är Rut nöjd med att kunna ge en allmänbildning.

Rut tycker att hennes prov i allmänhet är breda men väldigt svåra. Ruts syfte är att ge de duktiga eleverna en chans att visa vad de kan. Samtidigt skall ingen elev, påpekar Rut, känna sig bortgjord på proven, därav bredden. Grunden för betygssättningen är den skriftliga prestationen, dvs provresultaten. Oftast tycker Rut att provresultat och lektionsaktivitet stämmer väl överens. Men ingen regel utan undantag! Rut gör avsteg från regeln om det finns begåvade flickor som hon absolut inte kan få att prata. Rut åsikt är att flickorna generellt är mycket tystare.

Under en lektion är det viktigt att hålla eleverna på helspänning, tycker Rut. Oftast provocerar hon eleverna för att få dem uppmärksamma och lyhörda. Helst vill Rut att eleverna skall gå ut fritt pratande och ifrågasätta det som hon talat om på lektionen.

Om betyg

Rut har en mycket negativ inställning till det relativa betygssystemet. Rut konstaterar att ett målrelaterat betyg är mer rättvist än ett relativt. För övrigt tror Rut att de flesta lärare ogillar det relativa betygssystemet. Dessutom tror inte Rut att denna betygsskala är uppskattad bland eleverna heller.

Att sätta betyg tycker Rut är svårt. Det värsta för henne är att eleverna inte kan skilja på om hon sätter betyg på kunskaper eller personegenskaper. Betyget skall mäta kunskaperna och ingenting annat. Att sätta ett slutbetyg tycker Rut är lättare i jämförelse med ett terminsbetyg. I slutet av gymnasieskoltiden känner Rut eleverna bättre än i början. Rut tycker dock att de som hon placerar på övre

halvan i klass ett också hamnar på den övre halvan i trean. Överensstämmelsen mellan en elevs betyg i årskurs ett och tre är således relativt bra.

Om högskoleprovet

Rut tycker att högskoleprovet är ett bra komplement och korrigeringsinstrument till skolbetygen. Till och med ett mycket bra instrument. Speciellt intresserad är Rut av högskoleprovets uppläggning och framförallt konstruktionen av flervalsfrågorna ("multiple of choice"). Liknande frågeuppbyggnad använder hon i sina egna prov. Rut brukar påpeka för eleverna att hennes prov har ungefär samma typ av problemställningar som högskoleprovet. Det har aldrig hänt henne att någon elev efterfrågat testträning. Detta kan bero på, menar Rut, att hon delvis tillämpar samma frågekonstruktion på sina prov som på högskoleprovet.

Att anpassa undervisningen efter högskoleprovet tror Rut att hon *inte* kommer att göra. Hon poängterar dock att lärare (andra kollegor) med största sannolikhet kommer att forma undervisningen efter högskoleprovet, när de kommer underfund med hur mycket eleverna utnyttjar högskoleprovet. Likheten är slående menar hon, med den avpassning som skett till de centrala proven inom gymnasieskolan.

KAJSA

Lärarrollen

Kajsa undervisar i matematik och naturkunskap. Undervisningens uppläggning i matematik tycker Kajsa styrs av det gemensamma planeringsschemat som gäller för 5-6 parallellklasser. Vid varje lektion är hennes målsättning att hinna lika långt som alla andra klasser. I slutänden tillämpas samma prov i klasserna. Kajsa konstaterar att hennes "matte"-lektioner på grund av denna styrning blir enformiga. Vid en dubbel lektionstimma har hon först en genomgång och därefter räknar eleverna. Kajsa menar att det finns inte så mycket mer att göra med matematikämnet. I naturkunskap får Kajsa å andra sidan istället tänka på att variera sig. Är lektionerna utformade på samma sätt är det jobbigt för båda parter, dvs hon själv och eleverna, poängterar Kajsa.

Om betyg

Kajsa tycker att dagens relativa betyg är bra och påpekar att den femsiffriga betygsskalan bör få finnas kvar. Ett betyg, anser Kajsa, är en bedömning av en elevs prestation och förhoppningsvis en rättvis sådan. Några alternativ till nuvarande betygssystem ser Kajsa inte alls. Hon konstaterar att om betygen inte bestäms centralt kan inte rättvisa mellan elever och skolor uppnås i landet. Värderingen av elever tenderar att bli väldigt subjektiv när den lämnas till varje enskild lärare och/eller skola.

Kajsa vet att hennes närmaste kollega är emot det relativa betyget. Hon tror, trots allt, att de flesta andra lärare tycker att det relativa betygssystemet är bra.

Klagomål på skolbetygen från elever hör hon sällan. Detta tolkar hon som om eleverna i största allmänhet är nöjda med sina betyg.

Vad beträffar betygssättningen, anser Kajsa att det är en jobbig process. Det ger henne mer huvudbry och är betydligt svårare i en avgångsklass än i en nybörjarklass. En värdefull hjälp inom matematik är de riktmärken de centrala proven ger om klassens genomsnittliga nivå. Ligger elever och väger kan aktiviteten på lektionerna antingen dra ned eller uppväga det slutgiltiga betyget.

Om högskoleprovet

Kajsa tycker att högskoleprovet speglar en annan sorts kunskap än den kunskap som behövs i gymnasieskolan. Trots att Kajsa tycker att högskoleprovet fyller en bra funktion för de som inte kan förlika sig med gymnasieskolans verksamhet är hon emellertid också kluven angående provet. Dilemmat är att högskoleprovet konkurrerar med gymnasiebetygen, eftersom det är två olika vägar att ta sig fram på. På frågan om vilket som ger den mest rättvisa grunden för bedömning; betyg eller högskoleprovet, anser Kajsa att hennes slutbedömning av en elev är lika tillförlitlig som ett resultat på högskoleprovet.

Kajsa tror att ett allmänt prov som högskoleprovet kan komma att påverka hennes uppläggning av undervisningen i framtiden. Hon utbrister: Det är ju det vi gör i "matten" från årskurs ett, vi kämpar och tränar inför de centrala proven! Blir högskoleprovet populärt kommer lärare att träna den typen av frågor som finns på provet. Kajsa påpekar att hon själv skulle använda sig av NOG-delen i högskoleprovet.

SONJA

Lärarrollen

Sonja undervisar i språk. Det viktigaste i rollen som lärare är att känna av och hitta en acceptabel undervisningsnivå i klassen. Ibland, påpekar Sonja, måste hon göra djupdykningar för att få alla att hänga med. Samtidigt gäller det att kunna tillfredsställa elever som befinner sig på en högre nivå. Hennes målsättning är att alltid försöka anpassa sig efter klassens önskemål.

Om betyg

Sonja anser att betygssättningen är den svåraste och otrevligaste uppgiften en lärare har, men ändå tycker hon att det är viktigt att det finns någon form av betyg. Detta innebär dock inte att de relativa betygen är ett bra system. De erbjuder ett sätt att mäta kunskap – det enda som finns att tillgå just nu. Sonja anser att om inte betygen fanns skulle det vara svårt att motivera eleverna att läsa allt det som lärarna begär.

BEST COPY AVAILABLE

Om högskoleprovet

Sonja uppfattar högskoleprovet positivt. Hon poängterar att det är bra att det finns fler urvalsprinciper än gymnasiebetyg till högre utbildning. Högskoleprovet ökar chansen för elever att komma vidare till önskvärda utbildningar.

Om elever på lektionstid skulle be om högskoleprovsträning (t ex i läsförståelse och ordkunskap) skulle Sonja lägga in det som övning på lektionen eller ge extrauppgifter. Hon tycker att det är positivt om elever kommer med egna förslag. Sonja understryker att om elever verkligen vill någonting måste hon som lärare vara lyhörd och flexibel för önskemålen. För övrigt tror hon inte att det finns någon risk att hon tappar kontrollen över undervisningen om högskoleprovet får mer genomslagskraft. Det är ju läraren som styr! Sonja ser högskoleprovet som ett positivt komplement till gymnasiebetygen. Dessutom hoppas hon att högskoleprovet får en ännu mer ökad betydelse i framtiden.

ELLEN

Lärarrollen

Ellen undervisar företrädesvis i historia och samhällskunskap och ibland även i socialkunskap. Ellen anser själv att hon är ganska traditionell i sin undervisning. Hon har inte några avancerade utvärderingar av muntliga aktiviteter utan det är den skriftliga prestationen som är mest betydelsefull för eleverna. Hennes uppgift är att rangordna eleverna efter bästa förmåga i klassen. Några djupare avsikter med varje enskild lektion har inte Ellen.

Om betyg

Betygen är någonting nödvändigt ont. De relativa betyget är inte bra. Det är ett knepigt system. Helst av allt vill Ellen att eleverna skall läsa av eget intresse och att hon skall kunna fungera som arbetsledare, dvs ange riktningen för arbetet. Detta är en drömsituation. I realiteten skulle en betygslös gymnasieskola inte fungera. Betyget är ett kvitto på att eleverna inskaffat sig vissa kunskaper. Betygens främsta uppgift är att rangordna individerna i klasserna. För eleverna är det rangordningen i klassen som är mest intressant, dvs den som är bäst kommer först i rang osv. De flesta eleverna är relativt nöjda med sina betyg, men naturligtvis finns det gränsfall. Ellen tror att många lärare ser betyg som en självklar del av gymnasieskolans verksamhet. Något större motstånd mot betyg bland kollegor har inte Ellen märkt.

Om högskoleprovet

Ellen uppfattar högskoleprovet som en legitimation. De som klarat högskoleprovet med bra resultat har goda förutsättningar för att klara sig vidare i utbildningssystemet. Högskoleprovet kommer att få en ökad betydelse i framtiden. Ellen har en bestämd känsla av att den ökade differentieringen och variationen inom gymnasieskolan kommer att göra högskoleprovet till en viktig

del i urvals- och intagningssystemet till högskolan. Om Ellen fick tillräckligt starka signaler från statsmakterna eller om efterfrågan på högskoleprovet från elevernas sida ökade, skulle hon kunna tänka sig att ändra undervisningen till högskoleprovet fördel.

LAILA

Lärarrollen

Laila undervisar i svenska och historia. Den första frågan Laila ställer sig när hon planerar en lektion är "Vad vill jag lära ut?". Denna fråga kan tyckas självklar och ganska banal, men Laila tycker att det är den mest centrala utgångspunkten. Hennes funktion är sedan att hjälpa eleverna att lära det viktigaste, dvs ge dem strukturen i ämnena. Till syvenden och sist, konstaterar Laila, är det ju viktigt att det sociala samspelet fungerar i klassen. För trivs vi och tycker det är kul, tycker jag det är kul att undervisa och då fastnar stoffet hos eleverna. Det gäller att hela tiden känna sig för, menar Laila, och inte vara låst i sin planering. Att vara flexibel är a och o i undervisningssammanhang.

Om betyg

Om det relativa betyget tillämpas rätt, så är skillnaderna egentligen inte så stora mellan ett absolut system och ett relativt system. Laila tycker att det relativa systemet på sätt och vis blivit absolut. Orsaken är att procentsatserna för "normalfördelningskurvan" inte upprätthållits de senaste 10-15 åren. Lärare idag är alldeles för snåla med att ge betyget ett. Hon påpekar att där skall ju 7% av eleverna ligga! Om det relativa systemet används på ett felaktigt sätt är det å andra sidan inget bra alternativ. Problemet med ett absolut system är att hitta tillräckligt precisa kriterier. Laila är positivt inställd till ett absolut betygssystem, men är inte helt negativ till ett relativt betyg. Laila tror emellertid att de flesta andra lärare vill ha kvar det relativa betygssystemet. De resonerar så här, tror Laila, att för en godkänd prestation krävs betyget tre, därefter graderar de över eller under trean.

Om högskoleprovet

Laila tycker att det är skönt att högskoleprovet finns, för då blir inte hennes betygssättning livsavgörande för eleverna. Högskoleprovet underlättar således den börda och vånda som är förenat med att sätta betyg. Laila anser att högskoleprovet är ett bra rehabiliteringsinstrument för de elever som inte trivs i gymnasieskolan. En stor fördel med högskoleprovet är att det är objektivt. Trivs inte en elev med läraren så kan ju eleven få kompensation genom att göra ett bra högskoleprovsresultat. Laila tror att högskoleprovet får en ökad betydelse i framtiden. För hennes egen del kommer dock inte högskoleprovet att påverka undervisningen lika mycket som den styrning "nya" gymnasieskolan får på undervisningen.

Universitet i Linköping
Institutionen för pedagogik och psykologi

1992-05-12

Du som går på gymnasiet - hur ser Du på Din utbildning?

Från och med våren 1991 blev det möjligt för gymnasieelever att göra högskoleprovet. Genom detta kan man nu efter gymnasiet söka in till högskola och universitet på både gymnasiebetyg och poäng från högskoleprovet.
Vi är intresserade att veta hur man som elev ser på högskoleprovet men också hur man tycker och tänker om skolan och betygen.
Du kan hjälpa oss genom att besvara frågorna i detta formulär. Din medverkan i undersökningen är självklart frivillig, men för att resultaten ska bli rättvisande för vad gymnasieelever tycker, är det mycket viktigt att alla svarar.
Ditt deltagande i undersökningen är anonymt och inga enskilda personers svar kommer att kunna urskiljas. Resultaten bearbetas statistiskt och redovisas i form av procent, medelvärden m m för grupper av elever.

De flesta frågorna i enkäten besvaras med ett kryss. Till vissa frågor ges även utrymme för kommentarer. Om inte dessa rader skulle räcka till, skriv gärna på sista sidan, men ange frågenummer.

Tack på förhand för Din medverkan!

Med vänlig hälsning

Berit Askling
Professor i allmän pedagogik
Projektledare

Christina Danielsson
Projekt ass.

Karin Forslund
Projekt ass.

Bakgrundsfrågor

1) Kön: Man ☐ Kvinna ☐

2) Vilket år är Du född?_____

3) Bostadsort, ange även postnummer_____

4) Vilken utbildning har Dina föräldrar?

	Mor	Far
Folkskola	☐	☐
Realskola/Grundskola	☐	☐
Folkhögskola	☐	☐
Gymnasieutbildning	☐	☐
Högskoleutbildning/ Universitetsutbildning	☐	☐

Annan utbildning: Mor_____

Far_____

	Mor	Far
Vet ej	☐	☐

De frågor som här följer kommer att beröra gymnasieskolan i allmänhet.

5) Vilken linje läser Du?

☐ Naturvetenskaplig linje
☐ Ekonomisk linje
☐ Samhällsvetenskaplig linje
☐ Humanistisk linje
☐ Teknisk linje

6) Vilken årskurs? åk 2 ☐ åk 3 ☐

7) Varför har Du valt just denna linje?

	Stämmer helt				Stämmer inte alls
Jag valde denna linje för att jag var mest intresserad av linjens ämnesområde	☐	☐	☐	☐	☐
Jag valde denna linje för att jag trodde jag lättast skulle få jobb efter utbildningen	☐	☐	☐	☐	☐
Jag valde denna linje för att jag trodde jag skulle kunna få höga betyg i de ämnen som ingår i utbildningen	☐	☐	☐	☐	☐
P g a att mina betyg inte räckte till att söka in på någon annan linje	☐	☐	☐	☐	☐

Av annan anledning_____

_____

8) När du valde linje på gymnasiet, var det denna linje som Du i första hand ville gå?

☐ Ja
☐ Nej. Vilken linje ville Du helst gå på?_____

9) Vilka har aktivt stött/påverkat Dig vid Ditt linje val?
Tag ställning till samtliga av nedan uppräknade personer!

	I mycket hög grad	I hög grad	I låg grad	Inte alls
Föräldrar	☐	☐	☐	☐
Syskon	☐	☐	☐	☐
Kamrater	☐	☐	☐	☐
Lärare	☐	☐	☐	☐
Syo-konsulent	☐	☐	☐	☐

10) Har Du planer på att läsa vidare på högskola eller universitet efter avslutad gymnasieutbildning? Ange endast ett alternativ!

- ☐ Ja, omedelbart efter avslutad gymnasieutbildning
- ☐ Ja, någon gång efter avslutad gymnasieutbildning
- ☐ Nej
- ☐ Vet ej

Om Du svarat nej eller vet ej på fråga 10 kan Du gå direkt vidare till fråga 14!

11) Vilket utbildningsområde har Du tänkt för Dina fortsatta studier? Tag ställning till varje utbildningsområde med ett kryss!

	Ja	Nej	Vet ej
Vård	☐	☐	☐
Undervisning	☐	☐	☐
Ekonomi	☐	☐	☐
Humanistisk/Beteendevetenskaplig	☐	☐	☐
Juridik	☐	☐	☐
Teknik	☐	☐	☐
Matematik	☐	☐	☐
Biologi / Fysik / Kemi	☐	☐	☐
Kultur/Musik/Journalistik	☐	☐	☐

Inom annat utbildningsområde, nämligen; _____

12) Hur lång är den utbildning som Du har tänkt Dig?

	Ja	Nej
1 - 1 1/2 år	☐	☐
2 - 2 1/2 år	☐	☐
3 - 3 1/ 2 år	☐	☐
4 - 4 1/2 år	☐	☐
5 - eller längre	☐	☐

Vet ej ☐

13) Om Du redan nu vet vilken linje eller kurs Du planerar att söka in på, ange linje/linjer eller kurs/kurser här;

_____

_____

_____

Undervisningen

De frågor som här följer kommer att beröra undervisningen i gymnasieskolan

14) Hur viktig tycker Du följande ämnen är i gymnasieskolan? Tag ställning till varje ämne med ett kryss!

	Mycket viktigt	Viktigt	Ganska oviktigt	Helt oviktigt	Ämnet ej aktuellt
Svenska	☐	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐	☐
Andra språk	☐	☐	☐	☐	☐
Religonskunskap	☐	☐	☐	☐	☐
Historia	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällskunskap	☐	☐	☐	☐	☐

Fortsättning frg.14

	Mycket viktigt	Viktigt	Ganska oviktigt	Helt oviktigt	Ämnet ej aktuellt
Matematik	☐	☐	☐	☐	☐
Fysik/kemi/biologi	☐	☐	☐	☐	☐
Musik	☐	☐	☐	☐	☐
Idrott	☐	☐	☐	☐	☐
Bild	☐	☐	☐	☐	☐
Annat;_____	☐	☐	☐	☐	☐

---

15) Vad tycker Du är viktigt med den kunskap Du får i gymnasieskolan?
Tag ställning till varje påstående med ett kryss!

	Mycket viktigt				Helt oviktigt
Den ger mig möjlighet till att kunna läsa vidare	☐	☐	☐	☐	☐
Den ger mig en större chans till ett arbete med hög lön	☐	☐	☐	☐	☐
Den ger mig möjlighet till att få ett arbete som jag trivs med	☐	☐	☐	☐	☐
Den ska ge mig en bra allmänbildning	☐	☐	☐	☐	☐

Av annan anledning, nämligen;

---

16) Här följer ett antal påståenden om undervisningen i gymnasiet. Du ska ta ställning till om Du instämmer eller inte i följande påståenden.

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Tar delvis avstånd ifrån	Tar helt avstånd ifrån
Undervisningen på gymnasiet känns meningsfull för mig	❑	❑	❑	❑
Kunskaperna jag skaffar mig i gymnasiet kommer att vara till nytta för mina fortsatta studier	❑	❑	❑	❑
Jag lär mig för att klara proven -inte för livet!	❑	❑	❑	❑
Jag lär mig för att mina lärare skall sätta bra betyg	❑	❑	❑	❑

Kommentar:_____

_____

_____

17) Här följer några frågor om Dina erfarenheter av skolan, både **grundskolan** och **gymnasiet**. Självklart är det inte likadant jämt, men vi vill att Du tänker på hur det har varit för det mesta. Markera endast med ett kryss i varje påstående!

a)
Hur var det för dig i allmänhet i **grundskolan**?

	Mycket bra					Illa
Vad tyckte Du om att gå i skolan?	⊢	+	+	+	+	⊣
Vad tyckte Du om lärarna?	⊢	+	+	+	+	⊣
Vad tyckte lärarna om Dig?	⊢	+	+	+	+	⊣
Hur gick det för Dig att få kamrater?	⊢	+	+	+	+	⊣
Hur klarade Du av skolarbetet?	⊢	+	+	+	+	⊣

Fortsättning
fråga 17

b)
Hur är det för dig i **gymnasiet**?

	Mycket bra					Illa
Vad tycker Du om att gå i skolan?						
Vad tycker Du om lärarna?						
Vad tycker lärarna om Dig?						
Hur går det för Dig att få kamrater?						
Hur klarar Du av skolarbetet?						

Betyg

18) Är Du nöjd med ditt nuvarande medelbetyg?
Ange endast ett alternativ!

- ☐ Mycket nöjd
- ☐ Ganska nöjd
- ☐ Varken nöjd eller missnöjd
- ☐ Ganska missnöjd
- ☐ Mycket missnöjd

19) Vad var Ditt senaste medelbetyg i gymnasiskolan:_____

20) Tycker Du att betygen är ett bra mått på Dina kunskaper?
Ange endast ett alternativ!

- ☐ Ja
- ☐ Delvis
- ☐ Nej

Kommentar:

_____

_____

_____

21) Tycker Du att Dina betyg är rättvist satta?
Ange endast ett alternativ!

- ☐ Ja
- ☐ Delvis
- ☐ Nej

Kommentar;

_____

_____

_____

22) I vilken grad tror du att Du själv kan påverka Ditt medelbetyg under gymnasietiden?
Ange endast ett alternativ!

- ☐ I hög grad
- ☐ I ganska hög grad
- ☐ I någon mån
- ☐ Knappt inte alls

Kommentar;

_____

_____

_____

23) Ange i vilken grad Du anser att dina betyg i nedanstående gymnasieämnen ger en rättvis bedömning av Dina kunskaper i dessa ämnen.
Tag ställning till varje ämne med ett kryss!

	I mycket hög grad	I hög grad	I låg grad	Ämnet ej aktuellt
Svenska	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐
Matematik	☐	☐	☐	☐
Historia	☐	☐	☐	☐
Samhällskunskap	☐	☐	☐	☐
Naturorienterade ämnen	☐	☐	☐	☐

24) Är det viktigt med höga betyg?
Markera med ett kryss för varje påstående!

	Mycket viktigt				Helt oviktigt
För att komma in på högskola och universitet	☐	☐	☐	☐	☐
När jag ska söka arbete	☐	☐	☐	☐	☐
Visa mina kompisar att jag är duktig, intelligent	☐	☐	☐	☐	☐
Visa mina föräldrar att jag är duktig, intelligent	☐	☐	☐	☐	☐
För att känna mig nöjd med mig själv	☐	☐	☐	☐	☐

Av annan anledning, nämligen:_____

_____

25) Om gymnasiebetygen inte skulle vara avgörande vid antagning till högskoleutbildning eller universitetsutbildning, tror Du att du skulle bedriva Dina gymnasiestudier på ett annat sätt än Du gör nu?

☐ Nej
☐ Tveksam
☐ Ja, på vilket sätt?

_____

_____

_____

26) I vilken grad tror Du att Du har nytta av Dina kunskaper i följande skolämnen om du tänker på:

a) Högskolestudier

	I mycket hög grad	I hög grad	I låg grad	Inte alls
Svenska	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐
Matematik	☐	☐	☐	☐
Historia	☐	☐	☐	☐
Samhällskunskap	☐	☐	☐	☐
Naturorienterade ämnen	☐	☐	☐	☐

b) Yrkeslivet

	I mycket hög grad	I hög grad	I låg grad	Inte alls
Svenska	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐
Matematik	☐	☐	☐	☐
Historia	☐	☐	☐	☐
Samhällskunskap	☐	☐	☐	☐
Naturorienterade ämnen	☐	☐	☐	☐

27) Hur svårt eller lätt anser Du att det är att höja sitt medelbetyg?
Ange endast ett alternativ!

☐ Mycket lätt
☐ Ganska lätt
☐ Ganska svårt
☐ Mycket svårt

Du som inte har gjort högskoleprovet kan nu fortsätta med att besvara fråga 37 och framåt!

Högskoleprovet

Denna del besvarar bara Du som har gjort högskoleprovet vid något tillfälle tidigare

28) Varför har Du valt att göra högskoleprovet?
Tag ställning till varje påstående med ett kryss!

	Instämmer helt				Instämmer inte alls
För att se hur jag ligger till jämfört med skolbetygen	☐	☐	☐	☐	☐
För att se hur jag ligger till jämfört med mina klasskamrater	☐	☐	☐	☐	☐
För att jag med hjälp av högskoleprovet har en större chans till ett bra resultat för att söka in på högskola/ universitet jämfört med mina skolbetyg	☐	☐	☐	☐	☐
För att skriva ett bra resultat som ger möjlighet till att slippa betygshetsen i årskurs 3	☐	☐	☐	☐	☐
För att få en uppfattning om vad högskole- och universitetsstudier kräver av mig.	☐	☐	☐	☐	☐
Kul att prova, nyfikenhet	☐	☐	☐	☐	☐

Av annan anledning, nämligen:_____

29) Som Du säkert kommer ihåg innehöll högskoleprovet sex olika delprov. På vilket sätt tycker Du att de olika delproven verkligen mäter Dina kunskaper och färdigheter?

	Mycket bra				Mycket dåligt
ORD (Ordkunskap)	☐	☐	☐	☐	☐
NOG (Bedömning av om det finns tillräcklig information)	☐	☐	☐	☐	☐
LÄS (Läsförståelse)	☐	☐	☐	☐	☐
DTK (Tolkning av diagram tabeller och kartor)	☐	☐	☐	☐	☐
AO (Allmänorientering)	☐	☐	☐	☐	☐
ELF (Engelsk läsförståelse) OBS! Aktuellt fr o m vt-92	☐	☐	☐	☐	☐

Ej aktuellt, ☐ fanns inte då jag gjorde högskoleprovet

Högskoleprovet, gymnasieskolan och skolbetyg

30) Vilket tror Du ger den mest rättvisa bilden av dina kunskaper? Ange endast ett alternativ!

- ☐ Högskoleprovet
- ☐ Skolbetyget
- ☐ Både högskoleprovet och skolbetyget tillsammans
- ☐ Inget av dom givna alternativen mäter mina kunskaper på ett bra sätt

Kommentar:

_____

_____

_____

31) Hur svårt respektive lätt anser Du att det är att förändra Ditt resultat på högskoleprovet?
Ange endast ett alternativ!

☐ Mycket lätt
☐ Ganska lätt
☐ Ganska svårt
☐ Mycket svårt

32) Vilka av de ämnen som Du läser i gymnasieskolan anser Du vara **mest viktiga** för att få ett bra resultat på högskoleprovet? Ange de fyra viktigaste ämnena!

_____
_____
_____
_____

33) Vilka av de ämnen som Du läser i gymnasieskolan anser Du vara **minst viktiga** för att få ett bra resultat på högskoleprovet? Ange de fyra minst viktiga ämnena.

_____
_____
_____
_____

34) Här följer ett antal påståenden om högskoleprovet. Du ska ta ställning med ett kryss till varje påsteeende.

	Instämmer helt				Instämmer inte alls
Högskoleprovet visar att Du besitter andra kunskaper än de som efterfrågas vid vanliga skrivningar och prov i gymnasieskolan	☐	☐	☐	☐	☐

Fortsättning frg.34

	Instämmer helt				Instämmer inte alls
Högskoleprovet kan leda till att man bedriver sina gymnasiestudier på ett annat sätt än tidigare	☐	☐	☐	☐	☐
Gymnasiestudierna innehåller samma slags kunskaper som högskoleprovet	☐	☐	☐	☐	☐

Förberedelser inför högskoleprovet

35) Hur mycket har Du förberett Dig inför högskoleprovet?
Markera med ett kryss!

Väldigt mycket				Inget alls
☐	☐	☐	☐	☐

36) Om Du förberett Dig, på vilket sätt har Du gjort det?
Tag ställning till varje påstående med ett kryss!

	Ja	Nej
Jag har tränat på tidigare högskoleprov	☐	☐
Jag har försökt att läsa mer dagstidningar och se och höra på mer nyheter jämfört med vad jag brukar i vanliga fall	☐	☐
Jag har ansträngt mig extra i skolan	☐	☐

Annat, nämligen:_____

_____

_____

_____

37) Tycker Du att förberedelser inför högskoleprovet borde ingå som en del av undervisningen i gymnasieskolan?

☐ Ja
☐ Nej
☐ Vet ej

Kommentar;

_____

_____

_____

38) Har någon av Dina lärare förberett Dig och Dina klasskamrater inför högskoleprovet? Sätt ett kryss i den ruta som passar bäst.

☐ **Ja,** flera av mina lärare har anpassat undervisningen och därmed förberett för högskoleprovet. Gå till frg 39

☐ **Ja,** men endast ett fåtal av mina lärare har anpassat undervisningen och förberett för högskoleprovet. Gå till frg 39

☐ **Nej,** ingen av mina lärare har anpassat undervisningen med avsikt att förbereda för högskoleprovet. Gå till frg 40

(Om Du svarat ja på fråga 38;)

39) Mina lärare har anpassat undervisningen inför högskoleprovet p g a : Ange endast ett alternativ!

☐ att den klass jag går i har velat "träna" inför högskoleprovet

☐ att mina lärare tycker att det är viktigt med högskoleprovet

☐ vet ej vad detta beror på

Kommentar;

_____

_____

_____

(Om Du svarat Nej på fråga 38;)

40) Ingen av mina lärare har anpassat undervisningen inför införhögskoleprovet p g a;
Ange endast ett alternativ!

☐ att mina lärare inte tycker att det är viktigt med högskoleprovet

☐ att vi som elever har inte efterfrågat någon speciell träning på högskoleprovet från våra lärare

☐ vet ej, kan ej svara på denna fråga

Kommentar;

_____

_____

Skriv gärna några rader om Du har några synpunkter på frågorna i denna enkät eller på gymnasieskolan i allmänhet, betyg eller på högskoleprovet!

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Ett stort tack för din medverkan!

TIDIGARE UTGIVNA RAPPORTER VID INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK OCH PSYKOLOGI, LINKÖPINGS UNIVERSITET

148 Patel, R. NONFORMAL EDUCATION IN DEVELOPMENT: A Conceptual Analysis. Febr 1990.

149 Ellström, E. HÖRSELSKADADE OCH DÖVA BARNS LEK I INTEGRERAD FÖRSKOLEVERKSAMHET. Mars 1990.

150 Eklund, H. ÅTERKOMMANDE UTBILDNING OCH GRUPPSAMMANSÄTTNING. Studier kring samordning som problem vid utbildningssamverkan. Maj 1990.

151 Askling, B. ATT UTFORSKA HÖGSKOLANS UTBILDNINGAR. Installationsföreläsning i pedagogik den 3 april 1990. Maj 1990.

152 Ellström, P-E., Davidson, B., Rönnqvist, D. KONTEXT, KULTUR OCH VERKSAMHET. En analys av AMU:s organisation och pedagogiska miljö. Juni 1990.

153 Larsson, S. UPPSÖKANDE VERKSAMHET OCH STÖD TILL KORTA STUDIER. En studie för FIN-VUX utredningen. April 1991.

154 Sjösten, N-Å. CONCORDIEFORMEL OCH SAMHÄLLSNYTTA. Folkskoleinspektionens syn på folkbildningen speglad i litteraturrekommendationerna för den tidiga sockenbiblioteksrörelsen. Maj 1991.

155 Askling, B., Ottosson, J. E., Ulfberg, S. UTVECKLING AV SÄRSKILDA URVALSINSTRUMENT. Några erfarenheter från försöket med lokal antagning till läkarlinjen och sjukgymnastutbildningen vid Hälsouniversitetet i Linköping höstterminen 1991. November 1991.

156 Dahlgren, L O., Franke, A. TANKAR OM VÄGTRAFIKEN. En intervjuundersökning med olika förargrupper kring biltrafik och trafiksäkerhet. Mars 1992.

157 Holmberg, C. ANTAGNINGEN TILL HÄLSOUNIVERSITETETS LÄKAR- OCH SJUKGYMNASTLINJER. Synpunkter på flerstegsurvalet i december 1991. April 1992.

158 Nyrinder, B. UTBILDNING - VÄRDE OCH VILLKOR. En intervjuundersökning bland tjänstemän om vuxenutbildning, personalutbildning och lärande. Maj 1992.

159 Hult, H. BILDER AV SKOLAN SOM ORGANISATION. En studie av uppfattningar om skolans organisation. Juli 1992.

160 Holmberg, C. ANTAGNINGEN TILL HÄLSOUNIVERSITETETS LÄKAR- OCH SJUKGYMNASTLINJER. Synpunkter på flerstegsurvalet i juni 1992. Augusti 1992.

161 Rönnqvist, D. ANSTÄLLDAS MÖJLIGHETER TILL KOMPETENSUTVECKLING. En studie av olika personalkategorier inom sjukvården. September 1992.

162 Askling, B., Wirén, E. OM KVINNOR I SKOLA OCH VÅRD. Presentation av LINGK-projektets bakgrund och syften (Långtidseffekter av utbildning hos kvinnor). Oktober 1992.

163 Törnvall, M-L. FORSKNINGSINFORMATION FÖR SOCIALTJÄNSTEN. Professionell utveckling inom socialtjänsten med hjälp av forskningsinformation - en symposierapport. Januari 1993.

164 Askling, B., Danielsson, C. GYMNASIEELEVER OM SKOLBETYG OCH HÖGSKOLEPROV. Sammanställning av svar från en enkätundersökning våren 1992. Maj 1993.

165 Hyltén, B. EN AV MÅNGA BÄCKAR SMÅ ... Utvärdering av projektet Flickor och teknik vid Linköpings Tekniska Högskola. Maj 1993.

166 Franke, A. TRAFIKLÄRARES TÄNKANDE KRING PEDAGOGISKT ARBETE. En intervjuundersökning med trafiklärare kring trafikpedagogiskt arbete. Juni 1993.

167 APELMO, P. (red). UTVECKLING I SKOLA OCH KOMMUNDEL. Skiftinge rektorsområde och Skiftinge kommundelsförvaltning Eskilstuna kommun. Juni 1993.

168 Forslund, K. PROFESSIONELL KOMPETENS. FYRA ESSÄER OM INLÄRNING OCH UTVECKLING FÖR PROFESSIONALITET. Augusti 1993.

169 Ericson, B. LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET EMIR. Första året 1992-93. Januari 1994.

170 Torstenson-Ed, T. DAGHEMSVISTELSE I RETROSPEKTIVT PERSPEKTIV. En teori- och metodprövande studie. April 1994.

171 Bergman, G. SJUKSKÖTERSKORS YRKESKARRIÄR OCH FORTSATTA UTBILDNING. April 1994.

172 Fahlén, R-M. PERSPEKTIV PÅ LÄS- OCH SKRIVINLÄRNING. Maj 1994.

173 Hultman, G., Klasson, A. FÖRÄNDRINGENS DYNAMIK - en problematisering av förändringsprocesser, delaktighet och lärande. Maj 1994.

174 Wirén, E. PROFESSIONAL PROFILES - Analysis of Three Traditional Female Professions. Maj 1994.

175 Ellström, P-E., Rönnqvist, D., Thunborg, C. OMVÄRLD, VERKSAMHET OCH FÖRÄNDRADE KOMPETENSKRAV INOM HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN. En studie av föreställningar hos centrala aktörer inom ett landsting. Maj 1994.

176 Rönnberg, J (red) NEUROPSYKOLOGISKA PROBLEMSTÄLLNINGAR: Emotionella, kognitiva och kommunikativa aspekter. Juni 1994.

177 Salminen-Karlsson, M. ATT BERÄTTA OCH TOLKA LIV. Metodologiska problem i nyare life history forskning. Juni 1994

178 Askling, B., Jedeskog, G. Some notes on THE TEACHER EDUCATION PROGRAMME IN SWEDEN. A background report to OECD/CERI Teacher Education Quality Study: The Teacher Education Review. September 1994.

179 Hult, H. (ed.) SOME NOTES ABOUT TEACHER TRAINING AND THE EDUCATIONAL SYSTEM IN POLAND. October 1994.

180 Larsson-Swärd, G. ÅTGÄRDSPROGRAM. En metod i arbetet med barn i behov av särskilt stöd inom barnomsorgen. Oktober 1994.

181 Eklund, H. PEDAGOGISK FORSKNING UNDER EN FEMÅRSPERIOD. En studie av innehåll och forskningsmönster i svenska doktorsavhandlingar under åren 1988-1992. Februari 1995.

182 Rannström, A. LÄRARSTUDERANDES FÖRESTÄLLNINGAR OM SIN KOMMANDE YRKESKUNSKAP. Februari 1995.

EFFECTS IN UPPER SECONDARY SCHOOL OF A MORE EXTENSIVE USE OF THE HIGHER EDUCATION SELECTION TEST IN THE ADMISSION TO HIGHER EDUCATION

Since 1991 applicants to higher education are allowed to take the higher education scholastic aptitude test even before they use their test results as an alternative to secondary school grades when applying for higher education study programmes.

The purpose of this *project* is to examine possible effects in upper secondary school - with regard to curriculum and attitudes among teachers and students - when the test is introduced as an alternative to grades in admission to higher education, thus reducing the hitherto unique role of school grades in Sweden as the basis for admission.

In this *report* findings from interviews with five teachers and a re-analysis of a questionnaire to students are reported. The findings indicate that the image teachers have of students who take the higher education scholastic aptitude test does not correspond to the students who actually take the test. In addition, the findings also indicate that the test should be considered as a necessary and important part in the selection into higher education in the future.

Staff: Berit Askling (scientific leader), Maria Gustavsson

Funding agency: The National Agency for Education

Key words: Test effects, higher education selection test, higher education admission, upper secondary school grades.

Linköping University
Department of Education and Psychology
S-581 83 Linköping, Sweden

ISBN 91-7871-504-0 ISSN 0282-4957